

Bedrijfsindelingen voor beleidsanalyse
Toepassingen voor de Vlaamse land- en tuinbouw

Jan Lepoutre, Erik Mathijs, Frank Nevens, Steven Van Passel en
Guido Van Huylenbroeck

April 2004

Samenvatting

Deze eerste publicatie in het kader van taak 4 van het Steunpunt Duurzame Landbouw “Ontwikkeling van geïntegreerde landbouwbedrijfsmodellen” tracht de diversiteit van het werkterrein waar de bedrijfsmodellen voor ingezet zullen worden in kaart te brengen. Wat eerst startte als een vingeroefening is uiteindelijk uitgegroeid tot een meer uitgebreide review van bedrijfsindelingen voor beleidsanalyse, steeds met de inzet ervan in de bedrijfsmodellering in het achterhoofd. Tijdens de studie werd de erg gefragmenteerde kennis die over dit specifieke domein bestaat verzameld, met de bedoeling een zo volledig mogelijke inventarisatie te kunnen voorleggen en te analyseren.

Achtereenvolgens behandelt de studie de meest voorkomende definities van landbouwondernemingen, indelingen met betrekking tot de rechtsvorm van de landbouwonderneming, de productierichtingen, de bedrijfsomvang en bedrijfsstijlen. Elk hoofdstuk sluit af met een deel over het belang van de bestudeerde onderverdeling voor beleidsanalyse, en waar nodig of mogelijk aangevuld met aanbevelingen voor onderzoek of beleid. Deze kunnen samengevat worden in de volgende aanbevelingen:

1. De definities die gehanteerd worden voor beleidsanalyse zijn in eerste instantie het resultaat van het beleid dat men wil voeren. Indien de beleidsdoelstellingen met betrekking tot een bepaald beleidsdomein wijzigen, is het mogelijk dat ook bepaalde definities die gehanteerd worden moeten wijzigen. Het gevolg is dan dat ook de gegevens die beschikbaar moeten zijn aangepast moeten worden. In dit kader zullen tengevolge van beleidsverschuivingen richting verbreding en verdieping bepaalde **definities** over landbouwbedrijven moeten aangepast worden.
2. Het aandeel bedrijven met een **vennootschapsvorm** is de afgelopen 20 jaar duidelijk toegenomen. Ondanks het nog steeds kleine aandeel (+/- 7%) zijn er een aantal redenen, waarom deze bedrijfsindeling in de toekomst meer aandacht verdienen.
3. Omwille van de regionalisering en de nood om bijgevolg een nieuw Boekhoudnet binnen op te richten, dient zich een unieke gelegenheid aan om deze steekproef zowel op haar **samenstelling** als haar **doelstelling** te herbekijken. Een eerste aanzet is hierbij al gegeven door een nieuwe invulling van de opgevraagde data in het nieuwe LandbouwMonitoringsNetwerk. Er dringt zich echter ook een nood op om ook de samenstelling van de bedrijven in het Boekhoudnet te herbekijken.
4. Het is voor de betrouwbaarheid en het draagvlak van het Boekhoudnet belangrijk voor een **transparante documentatie** te zorgen die het Boekhoudnet op een integrale manier, in 1 enkel referentiedocument, beschrijft en de gevolgde aanpak verantwoordt.

5. **Bedrijfsstijlen** zijn een nuttig concept zijn voor bedrijfsindeling bij beleidsanalyse. Om tot een goede beleidsevaluatie te komen is het wenselijk dat bedrijfsstijlen gedefinieerd worden. Het is echter nog onduidelijk wat de juiste definitie van een bedrijfsstijl is. Verschillende onderzoekers definiëren deze stijlen voorlopig nog op een verschillende manier of interpreteren een definitie op een verschillende manier. Bovendien is men het niet overal eens met de gebruikte methodologie om bedrijfsstijlen te onderscheiden en het staat vast dat er nog onderzoek nodig is om dit op punt te krijgen.

De auteurs wensen Koen Foncke te bedanken voor zijn nuttige input in het stuk over het C.L.E. Boekhoudnet, Graydon NV voor het verstrekken van de gegevens over de vennootschappen en de heer Dirk Van Lierde voor zijn input en het verstrekken van informatie over het C.L.E. Boekhoudnet.

Inhoudstafel

1. INLEIDING	1
2. DEFINITIE VAN DE LANDBOUWONDERNEMING	2
2.1. LANDBOUWBEDRIJVEN VOLGENS DE LANDBOUWTELLING	2
2.2. LAND- EN TUINBOUWBEDRIJF VOLGENS HET C.L.E.	4
2.3. LANDBOUWBEDRIJF EN –ACTIVITEIT VOLGENS DE EUROPESE WETGEVING.....	4
2.4. DE DEFINITIE VAN DE ONDERNEMING	5
2.4.1. De juridische definitie	6
2.4.2. De economische definitie.....	7
2.4.3. De sociale definitie.....	7
2.5. BELANG VOOR BELEIDSANALYSE.....	9
3. RECHTSVORM VAN DE LANDBOUWONDERNEMING	11
3.1. NATUURLIJKE PERSONEN EN VENNOOTSCHAPPEN ZONDER RECHTSPERSOONLIJKHEID	11
3.2. VENNOOTSCHAPPEN MET RECHTSPERSOONLIJKHEID	11
3.3. DE RECHTSVORMEN IN DE LAND- EN TUINBOUW IN KAART GEBRACHT	14
3.3.1. Gegevens van het NIS.....	14
3.3.2. Kruispuntbank van de Ondernemingen en het BTW-register.....	16
3.4. BELANG VOOR BELEIDSANALYSE.....	18
4. PRODUCTIERICHTING.....	20
4.1. DE EU COMMUNAUTAIRE TYPOLOGIE.....	20
4.1.1. Productierichtingen in de Vlaamse landbouw.....	21
4.1.2. Productierichtingen in de Vlaamse tuinbouw	23
4.2. HET BOEKHOUDNET VAN HET C.L.E.	24
4.2.1. De doelstellingen van het C.L.E.-Boekhoudnet.....	25
4.2.2. Samenstelling	25
4.2.3. De kwaliteit van de steekproef.....	28
4.3. NACE-BEL CODES.....	31
4.4. BELANG VOOR BELEIDSANALYSE.....	33
5. DE BEDRIJFSOMVANG.....	35
5.1. FYSISCH BEDRIJFSOMVANG.....	35
5.2. DE ECONOMISCHE BEDRIJFSOMVANG	37
5.2.1. Productierichting en economische bedrijfsomvang beschreven.....	38
5.2.2. Productierichtingen en economische bedrijfsomvang in de Vlaamse land- en tuinbouw	39
5.3. JURIDISCHE GROOTTEKLASSEN	40
5.4. BELANG VOOR BELEIDSANALYSE.....	41
6. INDELING IN BEDRIJFSSTIJLEN	42
6.1. DEFINITIES	42
6.2. HET WAAROM VAN BEDRIJFSSTIJLEN	45
6.3. BEDRIJFSSTIJLEN ONDERSCHIEDEN	46
6.4. BEDRIJFSSTIJLENSTUDIES IN VLAANDEREN	47
6.4.1. Sterk gemengd	47
6.4.2. En wat denkt de boer erover?.....	49
6.4.3. Bedrijfsstijlenstudie Vlaamse melkveehouderij	49

6.5.	BELANG VOOR BELEIDSANALYSE.....	51
7.	ANDERE BEDRIJFSINDELINGEN.....	53
8.	REFERENTIES	54
9.	BIJLAGE 1: DE COMMUNAUTAIRE TYPOLOGIE VAN DE PRODUCTIERICHTINGEN IN LAND- EN TUINBOUW	58
10.	BIJLAGE 2: NACE-BEL CODES LANDBOUW	62
11.	BIJLAGE 3: DE LANDBOUWTELLING VAN DE NIS	66

Lijst van tabellen

Tabel 1 - Kenmerken van rechtsvormen in de landbouw. Bron: Boerenbond, 2002..	13
Tabel 2 - Rechtsvormen in de Vlaamse landbouw in 2003, opgesplitst naar NACE-BEL code. Bron: Graydon	17
Tabel 3 - Productierichtingen in de Belgische landbouw. BRON: C.L.E., 2000	21
Tabel 4 - Productierichtingen in de Belgische tuinbouw. BRON: Van Lierde en Taragola, 2000	23
Tabel 5 - Verdeling van de bedrijven uit de steekproef van het land- en tuinbouwboekhoudnet van het CLE. Bron: CLE, 2003a,b	27
Tabel 6 - Representativiteit van de landbouwbedrijven: steekproef vs. referentiepopulatie m.b.t. landbouwstreken. BRON: CLE (2003)	30
Tabel 7 - Representativiteit van de landbouwbedrijven: steekproef vs. referentiepopulatie m.b.t. productierichtingen. BRON: CLE (2003)	30
Tabel 8 - De Vlaamse BTW-plichtigen actief in de landbouw naar NACE-BEL code. (Bron: ECODATA).....	32
Tabel 9 - Dimensieklassen in de land- en tuinbouw (Hellemans, 2001, Van Lierde en Taragola, 2000).....	37

Lijst van figuren

Figuur 1 - Aantal bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid in de Vlaamse land- en tuinbouw. Bron: NIS data 1983 - 2002	15
Figuur 2 - Aantal bedrijven met rechtspersoonlijkheid in de Vlaamse land- en tuinbouw. Bron: NIS data 1983 - 2002	15
Figuur 3 - Evolutie aantal landbouwbedrijven tussen 4 en 75 SGE in België en tussen 1991 - 2001. Bron: CLE	22
Figuur 4 - Evolutie aantal tuinbouwbedrijven tussen 4 en 100 SGE in België en tussen 1990 en 1999. BRON: C.L.E.....	24
Figuur 5 - Evolutie aantal bedrijven en gemiddelde oppervlakte cultuurgrond in Vlaanderen tussen 1980 - 2002. BRON: Stedula, NIS	36
Figuur 6 - Evolutie fysische dimensieklassen van de Vlaamse land- en tuinbouwbedrijven 1980 - 2002. BRON: NIS	36
Figuur 7 - Gemiddelde SGE van de landbouwbedrijven van 4 tot 75 SGE. BRON: C.L.E., 2000	38
Figuur 8 - Verdeling van de grootteklassen per productierichting in de Vlaamse landbouw in 2000. Bron: C.L.E., 2003a	39
Figuur 9 - De verdeling van de grootteklassen per productierichting in de Vlaamse tuinbouw in 2000. Bron: C.L.E., 2003b	40
Figuur 10 - Bedrijfsstijlen in de Friese melkveehouderij (van der Ploeg, 1999)	43
Figuur 11 - Het krachtenveld waarin bedrijfsstijlen naar voor komen (Thomson, 2001)	45

Lijst van afkortingen

BSS	Bruto standaard saldo
BTW	Belasting op de toegevoegde waarde
BVBA	Besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid
C.L.E.	Centrum voor Landbouweconomie
CV	Coöperatieve vennootschap
CVBA	Coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid
CVOA	Coöperatieve vennootschap met onbeperkte aansprakelijkheid
KBO	Kruispuntbank van ondernemingen
KMO	Kleine en middelgrote ondernemingen
LV	Landbouwvennootschap
NIS	Nationaal Instituut voor de Statistiek
NV	Naamloze vennootschap
OC	Oppervlakte cultuurgrond
PR	Productierichting
PVBA	Eénpersoons besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid
RSVZ	Rijksinstituut voor de sociale verzekeringen der zelfstandigen
SGE	Standaard grote eenheden
TW	Toegevoegde waarde
VAK	Volwaardige arbeidskracht
VOF	Vennootschap onder firma

1. Inleiding

Het doel van beleidsanalyse is het beschrijven, analyseren en evalueren van de reeds gerealiseerde of de te verwachten doeltreffendheid en doelmatigheid van een beleid op het domein waar het specifieke beleid voor bedoeld is. In de meeste gevallen beslaat het domein een hele sector, in andere gevallen een set bedrijven met een bepaald profiel of een specifieke eigenschap. Voor deze doelstelling is het dan ook nodig om de bedrijven in te delen in homogene groepen en het gewicht van deze groepen in het beschouwde domein te kennen. Voor beleidsanalyse moet met andere woorden de **verscheidenheid** aan objecten in het beschouwde domein in kaart worden gebracht. De beschouwde verscheidenheid kan volledig verschillen naargelang het doel van het beleid. Beleidsmakers zoeken immers, op basis van maatschappelijke wensen, in te grijpen in verschillende geledingen van hun beleidsdomein.

In het kader van “Taak 4: ontwikkeling van geïntegreerde landbouwbedrijfsmodellen”, worden de indelingen bestudeerd om de verscheidenheid aan **land- en tuinbouwbedrijven** in kaart te kunnen brengen. De nadruk ligt hierbij op de bedrijfSENTiteit als economische actor en ten dele ook op de bedrijfsleider. Daarbij werden volgende bestaande indelingen bestudeerd:

1. Definitie van de landbouwonderneming
2. Rechtsvorm van de landbouwonderneming
3. Productierichting
4. Bedrijfsomvang
5. Indeling in bedrijfsstijlen
6. Andere

2. Definitie van de landbouwonderneming

2.1. Landbouwbedrijven volgens de landbouwtelling

In de handleiding die het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) publiceert betreffende de organisatie van een jaarlijkse landbouwtelling in de maand mei, uitgevoerd door het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) wordt een **landbouwbedrijf** gedefinieerd als volgt (NIS, 2004):

*“Het landbouwbedrijf of de exploitatie is een **technisch-economische eenheid, plaatselijk begrensd, onderworpen aan een onafhankelijk dagelijks beheer**. Algemeen kenmerkend is het gemeenschappelijk gebruik van arbeidskracht en productiemiddelen (materieel, gebouwen, gronden...).*

*Het **dagelijks beheer** bestaat in de aanwending van productiefactoren die beschikbaar zijn voor de uitvoering van werken die op het bedrijf te doen zijn en de uitvoering van operaties die geen zware impact hebben op de algemene economische werking van het bedrijf.*

In de meeste gevallen wordt een landbouwbedrijf gezien als een unieke juridische eenheid. Deze juridische eenheid stemt overeen met een natuurlijk persoon bij een individueel bedrijf of een rechtspersoon voor een bedrijf met een vennootschapsstatuut.

*In het geval dat de landbouwactiviteit verweven is terwijl twee (of meer) onderscheiden juridische eenheden als juridische drager van deze activiteit dienen, kan men ertoe gebracht worden **deze eenheden binnen één enkele landbouwexploitatie samen te brengen**.*

Men verstaat bijvoorbeeld onder verwevenheid het gecoördineerd beheer van de wisselbouw van de teelten, het gemeenschappelijk houden van de veestapel, een eenheid gebruikt een uitrusting die hem juridisch niet toebehoort terwijl het een bestanddeel is van de landbouwactiviteit...

Aandacht : *het is niet de bedoeling om systematisch twee juridisch verschillende eenheden, gelegen in eenzelfde zetel, te groeperen wanneer de gronden, de dieren, het materieel en de arbeidskrachten zonder te grote moeilijkheden op eenduidige manier kunnen toegewezen worden aan elke eenheid afzonderlijk (zonder weglatingen noch dubbeltellingen). Omgekeerd kan men een reële zelfstandigheid in het beheer van twee (of meer)*

vestigingen van éénzelfde juridische eenheid vaststellen, omdat bijvoorbeeld deze vestigingen van elkaar verwijderd zijn. In dit geval zal men de verschillende bedrijven afzonderlijk opnemen en verschillende vragenlijsten opstellen.

In het geval van **gedeeltelijke of partiële groeperingen**, dit wil zeggen als meerdere economische eenheden die hun zelfstandigheid behouden, samengaan voor het beheer van bepaalde speculaties of voor het gemeenschappelijk gebruik van uitrusting, wordt elk oorspronkelijk bedrijf van de groepering afzonderlijk opgenomen evenals de partiële groepering.

Deze definitie is te situeren in de afbakening van de bedrijven die verplicht zijn informatie ter beschikking te stellen van het NIS: tellingsplichtige bedrijven zijn:

*“Alle **landbouwbedrijven** die landbouwproducten voortbrengen om ze te verkopen en die hun bedrijfszetel in België hebben. Onder **landbouwproducten** dient te worden verstaan :*

- *plantenteelt : granen, aardappelen, suikerbieten, nijverheidsgewassen, voedergewassen, tuinbouwgewassen (fruit, groenten, sierplanten, boomkwekerijen), in volle grond en in serres,...*
- *veeteelt : dieren, nuttig voor de landbouw omwille van de arbeid die ze leveren of de producten die ze voortbrengen : runderen, varkens, gevogelte, schapen, geiten, landbouwpaarden,...*

*De **weiden** worden alleen als landbouwproducten beschouwd wanneer het gras gevaloriseerd wordt, hetzij door het te verkopen, hetzij dat het dient als voeding voor dieren die gekweekt worden voor de verkoop.*

*Het **wild** (damherten, herten, everzwijnen) of de exotische dieren (bizons, struisvogels) worden als landbouwproducten beschouwd indien ze gekweekt worden voor de vleesproductie. Indien zij daarentegen gekweekt worden met het oog op hun verkoop aan jagersverenigingen, gaat het niet om landbouwproducten.*

*Het begrip **productie** verdient eveneens een duidelijke omschrijving. Er is productie indien werken worden uitgevoerd om landbouwproducten voort te brengen : werken op de velden, werken verbonden aan de veeteelt, leidinggevende werkzaamheden, werken inzake beheer, boekhouding,...*

*Al deze werken moeten niet noodzakelijk worden uitgevoerd met de menselijke of materiële middelen van het eigen bedrijf. De werken kunnen bijvoorbeeld uitgevoerd worden door een **loonwerker**.*

Vermits de populatie van de studies van het NIS, het Centrum voor Landbouweconomie (C.L.E.), en bijgevolg ook deze van de Europese studies, gebaseerd zijn op deze definitie, is dit de meest gebruikte definitie van het landbouwbedrijf bij beleidsanalyse.

2.2. Land- en tuinbouwbedrijf volgens het C.L.E.

Aanvullend op de definities van het NIS, maakt het C.L.E. nog een onderscheid tussen landbouwbedrijven en tuinbouwbedrijven. Daarbij worden **landbouwbedrijven** omschreven als:

Een bedrijf dat bij de landbouwtelling van 15 mei van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (N.I.S.) verklaart een beroeps- of gelegenheidsbedrijf te zijn, met uitsluiting van de tuinbouwbedrijven.

Een **tuinbouwbedrijf** wordt dan (Van Lierde en Taragola, 2000):

Een bedrijf dat bij de landbouwtelling van 15 mei van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (N.I.S.) verklaart een beroeps- of gelegenheidsbedrijf te zijn en waarvan meer dan twee derde van het totaal BSS afkomstig is van tuinbouwteelten.

2.3. Landbouwbedrijf en –activiteit volgens de Europese wetgeving

De definitie van het landbouwbedrijf zoals gedefinieerd in 2.1 is in wezen de vertaling door het NIS van de definitie die gehanteerd wordt door de beschikking 2000/115/EG van de Commissie van 24 november 1999 betreffende de definities van de kenmerken, de lijst van landbouwproducten, de uitzonderingen op de definities en de regio's en gebieden voor de enquêtes inzake de structuur van de landbouwbedrijven. De definitie van het landbouwbedrijf, de lijst van landbouwproducten en de structuur van de landbouwbedrijven is zeer uitvoerig besproken in deze verordening.

De verordening hanteert volgende definitie voor een landbouwbedrijf:

“Een technisch-economische eenheid die onder één beheer is geplaatst en landbouwproducten voortbrengt. Het bedrijf mag daarnaast ook andere (niet tot de landbouw behorende) goederen en diensten voortbrengen.”

Zowel technisch-economische eenheid, landbouwproducten, het beheer en het voortbrengen van andere goederen en diensten worden in de verordening verder

verbijzonderd en worden zeer breed omschreven¹. In de definiëring is eveneens rekening gehouden met de verbreding van de landbouw en het overeenkomstige landbouwbeleid, met name het toenemende belang van de tweede pijler van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), de plattelandontwikkeling. De definities zijn daardoor breder dan de vorige verordening met betrekking tot de definiëring van genoemde elementen, 89/651/EEG. Ze stelt daarover:

“Aan de lijst van kenmerken zijn nieuwe variabelen toegevoegd. Door de ontwikkeling van de landbouw moet de definitie van diverse oude variabelen worden herzien.

Daarnaast zijn er ook nog andere definities die gebruikt worden, bv. de definitie van verordening (EG) Nr. 1782/2003² van de Raad van 29 september 2003. Een landbouwbedrijf wordt in deze verordening als volgt gedefinieerd:

- a. Onder “**landbouwer**” wordt verstaan: een natuurlijke of rechtspersoon dan wel een groep natuurlijke of rechtspersonen, ongeacht de rechtspositie van de groep en haar leden volgens het nationale recht, waarvan het bedrijf zich bevindt op het grondgebied (...) en die een landbouwactiviteit uitoefent;
- b. Onder “**bedrijf**” wordt verstaan: het geheel van de productie-eenheden dat door de landbouwer wordt beheerd en zich bevindt op het grondgebied van eenzelfde lidstaat;
- c. Onder “**landbouwactiviteit**” wordt verstaan: landbouwproducten produceren, fokken of telen tot en met het oogsten, het melken, het fokken en het houden van dieren voor landbouwdoeleinden of de grond in goede landbouw- en milieuconditie als vastgesteld op grond van artikel 5 houden;

De Commissie hanteert deze definitie voor het toekennen van steunmaatregelen, wat meteen het belang in de context van het onderscheiden van landbouwbedrijven aantoont.

2.4. De definitie van de onderneming

De onderneming wordt door verschillende disciplines bestudeerd, die de onderneming bijgevolg ook anders definiëren (economisch, juridisch, sociaal, etc). Het is niet de doelstelling hier een semantische analyse te maken van de

¹Voor een volledige opsomming wordt verwezen naar

http://europa.eu.int/eur-lex/pri/nl/oj/dat/2000/L_038/L_03820000212nI00010057.pdf

²Verordening betreffende de vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor regelingen inzake rechtstreekse steunverlening in het kader van het gemeenschappelijk landbouwbeleid en tot vaststelling van bepaalde steunregelingen voor landbouwers

verschillende invulling van de term “onderneming”, maar het is niettemin nuttig om die definities die voor het beleid van het meeste nut zijn te vermelden.

2.4.1. De juridische definitie

De juridische definitie van de onderneming, en meer specifiek van de landbouwonderneming, is afhankelijk van het domein waarvoor de definitie gebruikt wordt. Zo is bv. een landbouwbedrijf zeer ruim gedefinieerd in de pachtwet. Het handelsrecht zal echter intensieve varkens- en pluimveehouders als handelaars bekijken en sluit deze uit de definitie van de landbouwbedrijven uit. De juridische definitie van het landbouwbedrijf is bijgevolg erg variabel.

De **Pachtwet** van 4 november 1969 definieert een landbouwbedrijf als volgt:

Onder "landbouwbedrijf" wordt verstaan de bedrijfsmatige exploitatie van onroerende goederen met het oog op het voortbrengen van landbouwproducten die in hoofdzaak bestemd zijn voor de verkoop.

Over deze definitie merkt Gotzen (1997) op dat het criterium van marktgerichte productie essentieel is, maar dat ze wel van toepassing is ongeacht of het gaat over een landbouwbedrijf in hoofd- of nevenberoep (pp. 86-87). Verder geeft de auteur ook het belang aan van voederproductie op het bedrijf zelf: volgens artikel 2, eerste paragraaf van de pachtwet, worden uit bovenstaande definitie die bedrijven uitgesloten die

- dieren fokken die niet nuttig zijn voor de landbouw
- dieren fokken die wel nuttig zijn voor de landbouw, maar onafhankelijk zijn van elk landbouwbedrijf (waarbij bedoeld wordt dat de dieren in hoofdzaak gevoederd worden door voeders die niet op het bedrijf zelf geteeld worden maar aangevoerd worden van buitenaf).

In het **Wetboek van Koophandel** wordt de definiëring van de handelsfunctie van de onderneming bepaald in de term “koopman” (artikel 1 en 2 van het Wetboek van Koophandel):

Artikel 1. Kooplieden zijn zij die daden uitoefenen, bij de wet daden van koophandel genoemd, en daarvan, hoofdzakelijk of aanvullend, hun gewoon beroep maken.

Artikel 2. Onder daden van koophandel verstaat de wet:

§1: elke aankoop van voedingsmiddelen en koopwaren om die, al dan niet na bewerking of verwerking, weder te verkopen of om het gebruik ervan te verhuren;

§4: alle verrichtingen van industriële ondernemingen, zelfs wanneer de ondernemer slechts de voortbrengsels van zijn eigen grond verwerkt en voor zover het geen verwerking betreft die normaal bij landbouwbedrijven behoort;

Met betrekking tot de definiëring van ondernemingen in het boekhoudrecht, heet de wetgever in artikel 1 van de Wet van 17 juli 1975 een pragmatisch standpunt ingenomen. Er wordt een opsomming gegeven van wat als onderneming beschouwd wordt:

1. de natuurlijke personen die koopman zijn (bv. zelfstandig handelaar);
2. de handelsvennootschappen, de vennootschappen die de rechtsvorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen, (met uitzondering van de administratieve openbare instellingen) en de Europese economische samenwerkingsverbanden (bv. BVBA, NV, ...);
3. de openbare instellingen die een statutaire opdracht vervullen van commerciële, financiële of industriële aard (bv. NMBS);
4. de instellingen, al dan niet met eigen rechtspersoonlijkheid die, met of zonder winstoogmerk, een commercieel, financieel of industrieel bedrijf uitoefenen en waarop de wet per soort van instellingen van toepassing wordt verklaard door een Koninklijk Besluit (bv. intercommunales);
5. In België gevestigde bijkantoren en centra van werkzaamheden van de hierboven aangeduide ondernemingen gevestigd in het buitenland of opgericht naar het buitenlands recht. Alle bijkantoren in België van een dergelijke onderneming worden als één geheel, d.w.z. één onderneming beschouwd, bijvoorbeeld succursalen van buitenlandse financiële instellingen, exploitatievestiging of handelsvestiging van een buitenlandse onderneming, ... Vrijgesteld worden de bijkantoren die in België geen eigen omzet realiseren en waarvan de kosten integraal gedragen worden door de onderneming waartoe ze behoren.

2.4.2. De economische definitie

Economisch ligt de nadruk veel meer op de specifieke eigenschap van ondernemingen dat ze **toegevoegde waarde** (TW) voortbrengen. Ooghe en Van Wymeersch (2003) definiëren een onderneming dan ook als volgt:

Een onderneming is een organisatie waar productiefactoren samen een toegevoegde waarde voortbrengen, waaruit elk van deze factoren verder ook wordt vergoed. Of nog: een onderneming is een organisatie waar productiefactoren aangekochte goederen en diensten (input) omzetten tot goederen en diensten met hogere waarde (output) die een afzet vinden tegen een door de markt aanvaarde prijs.

2.4.3. De sociale definitie

Met de sociale definitie van het landbouwbedrijf wordt hier het sociale statuut van de bedrijfsleiding en –organisatie bedoeld. Voornamelijk het belang van de arbeidsverdeling in het landbouwbedrijf is hierin een belangrijke parameter. Ook in

deze definitie komen verscheidene indelingswijzen naar voor, die vertrekken vanuit een verschillende invulling van het belang van de toewijzing van de arbeidstijd.

Het **NIS** maakte bij de landbouwtelling tot 2001 een onderscheid tussen 7 categorieën. Daarbij waren de eerste drie categorieën landbouwers en veetelers als hoofdberoep (categorie 1), tuinbouwers als hoofdberoep (categorie 2) en landbouwers, tuinbouwers en veetelers als nevenberoep (categorie 3). De overige klassen staan beschreven in de jaarlijkse 15 mei-tellingspublicaties (NIS, 2001). Het NIS maakte een opdeling in **beroepsbedrijven** (categorieën 1 en 2) en **gelegenheidsbedrijven** (categorie 3). Een hoofdberoep werd gedefinieerd als het *beroep dat het grootste gedeelte van de tijd in beslag neemt*. In geval van twijfel werd het beroep genomen dat het grootste inkomen verschaft.

Het **C.L.E.**, dat in haar analyses tot 2001 zich steeds baseerde op deze 3 categorieën, merkte over deze indeling op (C.L.E., 2000):

“Er dient te worden aangestipt dat de omschrijving “beroeps-“ of “gelegenheids-“ in feite op de bedrijfsleider slaat (al naargelang de landbouwactiviteit wel of niet het hoofdberoep is) en niet op het bedrijf als dusdanig. Daaruit volgt dat een aantal gelegenheidsbedrijven meer dan een voltijdse landbouwarbeidskracht (echtgenote, kind, ...) tewerkstellen en kenmerken vertonen die volkomen bij bedrijven met beroepsmatig karakter passen.

Sinds de 15 mei-telling van 2001 gebruikt het NIS daarom niet langer de indeling in 7 categorieën en wordt er gekeken naar de arbeid die op het bedrijf geleverd wordt en door wie. Een opdeling wordt dan gemaakt tussen **voltijdse** en **deeltijdse** bedrijven, waarbij een voltijds bedrijf minstens 1 volwaardige arbeidskracht (VAK) tewerkstelt en een deeltijds bedrijf dus minder.

Het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (**RSVZ**) maakt een onderscheid tussen zelfstandige en helper, en tussen hoofdberoep en bijberoep. Een **zelfstandige** wordt gedefinieerd als iedere natuurlijke persoon die, in België, een beroepsbezigheid uitoefent zonder hiervoor door een arbeidsovereenkomst of een statuut verbonden te zijn. Een zelfstandige **helper** is iedere persoon die in België een zelfstandige in de uitoefening van zijn beroep bijstaat of vervangt, zonder tegenover hem door een arbeidsovereenkomst te zijn verbonden.

Als werknemer oefent men een **hoofdberoep** uit wanneer men tewerkgesteld is in een arbeidsregeling waarvan het aantal arbeidsuren per maand ten minste gelijk is aan de helft van het aantal maandelijks gepresteerde uren in een voltijdse betrekking. Een **bijberoep** als zelfstandige is de beroepsactiviteit die als zodanig gelijktijdig wordt uitgeoefend met een andere, gewoonlijke en hoofdzakelijke beroepsbezigheid onder gezag.

2.5. Belang voor beleidsanalyse

De definities die gehanteerd worden voor beleidsanalyse zijn in eerste instantie het resultaat van het beleid dat men wil voeren. Indien de beleidsdoelstellingen met betrekking tot een bepaald beleidsdomein wijzigen, is het mogelijk dat ook bepaalde definities die gehanteerd worden moeten wijzigen. Het gevolg is dan dat ook de gegevens die beschikbaar moeten zijn aangepast moeten worden.

Vanuit verschillende hoeken, en niet het minst vanuit het beleid, benadrukt men het toekomstige belang van **multifunctionaliteit** in de landbouw als een piste naar een meer duurzame landbouw. Horizontale en verticale **verbreding** en **verdieping** worden genoemd in ontwikkelingsscenario's (Van der Ploeg, 2002). Het is in de toekomst met andere woorden perfect in te beelden dat er landbouwbedrijven zullen ontstaan die niet meer zullen voldoen aan één of meerdere van bovenstaande definities en bijgevolg buiten het aandachtsgebied van de beleidsanalyse zullen vallen. In de definiëring van het landbouwbedrijf volgens de verordening 2000/115/EG wordt hiermee al rekening gehouden. Het is hierbij belangrijk te vermelden dat de nadruk enkel ligt op de registratie van deze verbreedde activiteiten en niet op het aangeven van het belang of het aandeel ervan in het totaal van het bedrijf, alhoewel dit zeker zijn belang heeft. Indien een landbouwer besluit zijn winkel voor thuisverkoop onder te brengen in een vennootschap, dan wordt dit gedeelte van het landbouwbedrijf, waar eigenlijk de economische meerwaarde van de landbouwactiviteit wordt gehaald, nog niet beschouwd door de landbouwtelling van het NIS. Er wordt hier immers niet langer een landbouwactiviteit in uitgevoerd. Naar de toekomst toe, maar ook nu reeds, is het derhalve wenselijk dat het **domein** van de bestudeerde bedrijven en de opgevraagde informatie herbekeken wordt en waar nodig aangepast. Een juiste informatiestroom over wat op dat moment als "landbouwbedrijven" bestempeld wordt, hangt er immers van af. Het staat vast dat het moeilijk zal zijn om een juiste afbakening te vinden tussen wat landbouw is, en wat niet. Een duidelijk beleid met een transparante visie zou in dit opzicht de totstandkoming van nieuwe definities ongetwijfeld makkelijker maken.

Gotzen (1997) maakt met betrekking tot de uitsluiting van bedrijven met dieren die niet voor de landbouw nuttig zijn uit de pachtwet een gelijkaardige opmerking:

"In het kader van de diversificatie van de landbouwproducties en gelet op de nood om rendabele alternatieven te zoeken voor de klassieke landbouwteelten kan men zich geredelijk voorstellen dat binnen de landbouwbedrijven een activiteit zoals bv. het kweken van rijpaarden of van fazanten, everzwijnen, herten e.d. voor de herbevolking van jachtgebieden, buffels en struisvogels voor het exotische vlees een interessante aanvulling van het bedrijf kan betekenen."
(p.89)

Dezelfde redering gaat overigens ook op voor de verschillende sociale statuten. Het is niet ondenkbaar dat in de toekomst bedrijfs- of samenwerkingsvormen ontstaan

waarbij landbouwers meer formele contracten aangaan of misschien in loondienst werken van geïntegreerde bedrijfsvormen. Dergelijke ontwikkelingen zullen ongetwijfeld gevolgen hebben voor de structuur van de landbouwsector, en derhalve mogelijks specifieke beleidsdoelstellingen vereisen. Het sociale statuut opvolgen van de landbouwers en de werknemers actief in de landbouw is bijgevolg een noodzaak.

3. Rechtsvorm van de landbouwonderneming

Ondernemingen kunnen er voor kiezen om zich op een verschillende manier juridisch een bestaansvorm te geven. De keuze van de rechtsvorm van de onderneming heeft gevolgen voor verschillende aspecten van het bedrijf. Afhankelijk van de rechtsvorm van de onderneming geldt een verschillende fiscaal regime, een andere juridische aansprakelijkheid, een verschillende normering naar bedrijfsrapportering, etc. In de land- en tuinbouw komen volgende rechtsvormen voor, die gegroepeerd kunnen worden onder natuurlijke personen (alle levende mensen) en rechtspersonen (“een juridische constructie, die op grond van de wil van de wetgever, een zelfstandig vermogen doet ontstaan evenals verantwoordelijke organen daarvoor aanduidt”³).

3.1. *Natuurlijke personen en vennootschappen zonder rechtspersoonlijkheid*

- **Éénmanszaak** (eenpersoonsbedrijf)
- **Maatschap**: vennootschap met een burgerlijk of handelsdoel die geen rechtspersoonlijkheid bezit
- **Tijdelijke handelsvennootschap**: vennootschap zonder rechtspersoonlijkheid, die zonder een gemeenschappelijke naam te voeren, één of meer bepaalde handelsverrichtingen tot doel heeft.
- **Stille handelsvennootschap**: vennootschap zonder rechtspersoonlijkheid waarbij één of meer personen een belang nemen in de verrichtingen van één of meer anderen die in eigen naam optreden.

3.2. *Vennootschappen met rechtspersoonlijkheid*

- **Landbouwvennootschap (LV)**: burgerlijke vennootschap, doch mét rechtspersoonlijkheid, die de exploitatie van een land- of tuinbouwbedrijf tot doel heeft.
- **Vennootschap onder firma (VOF)**: vennootschap die aangegaan wordt tussen hoofdelijk aansprakelijke vennoten en die tot doel heeft, onder een gemeenschappelijke naam, een burgerrechtelijke activiteit of een handelsactiviteit uit te oefenen
- **Naamloze vennootschap (NV)**: vennootschap waarin minstens twee aandeelhouders bereid zijn kapitaal in de onderneming te investeren. In België wordt de NV gekozen als vennootschapsvorm voor grote ondernemingen en voor KMO's omdat in deze vennootschapsvorm aandelen

³ Maes, 1986

aan toonder uitgegeven kunnen worden en deze aandelen vrij overdraagbaar zijn;

- **Besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (BVBA):** vennootschap opgericht door één of meer personen die slechts hun inbreng verbinden en waarin de rechten van de vennoten slechts onder bepaalde voorwaarden kunnen worden overgedragen; De **eenpersoons-BVBA (PVBA)** is een BVBA waarvan alle aandelen in één hand gebundeld zijn.
- **Coöperatieve vennootschap**, die zowel met beperkte aansprakelijkheid (CVBA), als met onbeperkte aansprakelijkheid (CVOA) kan zijn: vennootschap die is samengesteld uit een veranderlijk aantal vennoten met veranderlijke inbreng. Zij moeten ten minste uit 3 vennoten bestaan. De aandelen zijn verplicht op naam en zijn niet overdraagbaar aan derden. Zij worden bestuurd door één of meer lasthebbers, al dan niet vennoten die door de algemene vergadering worden benoemd;

Voorname rechtsvormen met rechtspersoonlijkheid worden verplicht zich te registreren bij het Register voor Landbouwvennootschappen (LV) of bij het Handelsregister (overige). Sinds de wet van 16 januari 2003 worden deze alle ondergebracht in de Kruispuntbank van Ondernemingen en gebeurt de registratie in de ondernemingsloketten. Om de gegevens over ondernemingen te structureren naar de activiteiten die uitgevoerd worden in de onderneming, wordt er aan elke onderneming een NACE-BEL code toegevoegd, die gebaseerd is op de Europese NACE Rev. 1 nomenclatuur. De activiteiten nomenclatuur NACE Rev.1 werd opgesteld in een geharmoniseerd Europees kader dat vastgelegd werd in een verordening van de Europese Raad. Deze Europese nomenclatuur staat nationale aanpassingen toe die verkregen werden door het uitsplitsen van de meest gedetailleerde Europese rubrieken. De NACE-BEL is de Belgische versie van de NACE Rev.1 (140 klassen van de ongeveer 500 klassen van de NACE Rev.1 werden verder onderverdeeld in de NACE-BEL). Deze activiteiten nomenclatuur werd voornamelijk opgesteld met het oog op het vergemakkelijken van het ordenen van de economische en sociale statistische informatie. Haar uiteindelijke doel is dus essentieel statistisch [1]. Bijlage 2 geeft een overzicht van de NACE-BEL codes, die verder besproken worden in 3.2.

Ondernemingen zonder rechtspersoonlijkheid, maar die wel BTW-plichtig zijn, worden geregistreerd in het BTW-register. De classificatie van deze bedrijven gebeurt eveneens op basis van NACE-BEL indeling.

Tabel 1 vat de kenmerken van de rechtsvormen in de landbouw samen, in vergelijking met een aantal voor de landbouw belangrijke elementen. Een volledig overzicht en definiëring van vennootschappen kan gevonden worden in Het Wetboek van vennootschappen.

Tabel 1 - Kenmerken van rechtsvormen in de landbouw. Bron: Boerenbond, 2002

	Eenmanszaak	Burgerlijke vennootschap	LV	BVBA	CV	NV
Minimum aantal vennoten	-	Twee (niet alleen echtgenoten)	Twee	Eén (indien natuurlijke persoon)	Drie	Twee
Beperkte aansprakelijkheid	NEEN	NEEN	NEEN (beherende vennoten) JA (stille vennoten)	JA	JA	JA
Kapitaal	VRIJ	VRIJ	Min 6150 EUR	Min 18550 EUR	Min 18550 EUR	Min 61500 EUR
Inbreng arbeid	NEEN	JA	NEEN	NEEN	NEEN	NEEN
Bestuur	-	-	Beherende vennoten	Zaakvoerder	Zaakvoerder	In principe 3 bestuurders
Financieel plan	NEEN	NEEN	NEEN	JA	JA	JA
Boekhouding volgens de Wet op de Jaarrekening	NEEN	NEEN	NEEN	JA	JA	JA
BTW-landbouwregeling	JA	JA	JA	JA	JA	NEEN
Landbouwbarema mogelijk	JA	JA	JA (Personenbelasting)	NEEN	NEEN	NEEN
Personenbelasting Vennootschapsbelasting	JA NEEN	JA NEEN	JA JA (na optie)	NEEN JA	NEEN JA	NEEN JA
VLIF	Gewone voorwaarden	Gewone voorwaarden	Beperkte bijkomende voorwaarden	Uitgebreide bijkomende voorwaarden	Uitgebreide bijkomende voorwaarden	Uitgebreide bijkomende voorwaarden
Handelsregister	NEEN	NEEN	Register van de landbouw-vennootschappen	JA	JA	JA

3.3. De rechtsvormen in de land- en tuinbouw in kaart gebracht

Gegevens over de rechtsvormen in de landbouw worden op verschillende manieren verzameld, wat vervolgens onvermijdelijk leidt tot verschillen in gegevens. De volgende bronnen zijn beschikbaar:

- Het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS)
- De Kruispuntbank van de Ondernemingen (KBO)
- BTW-register

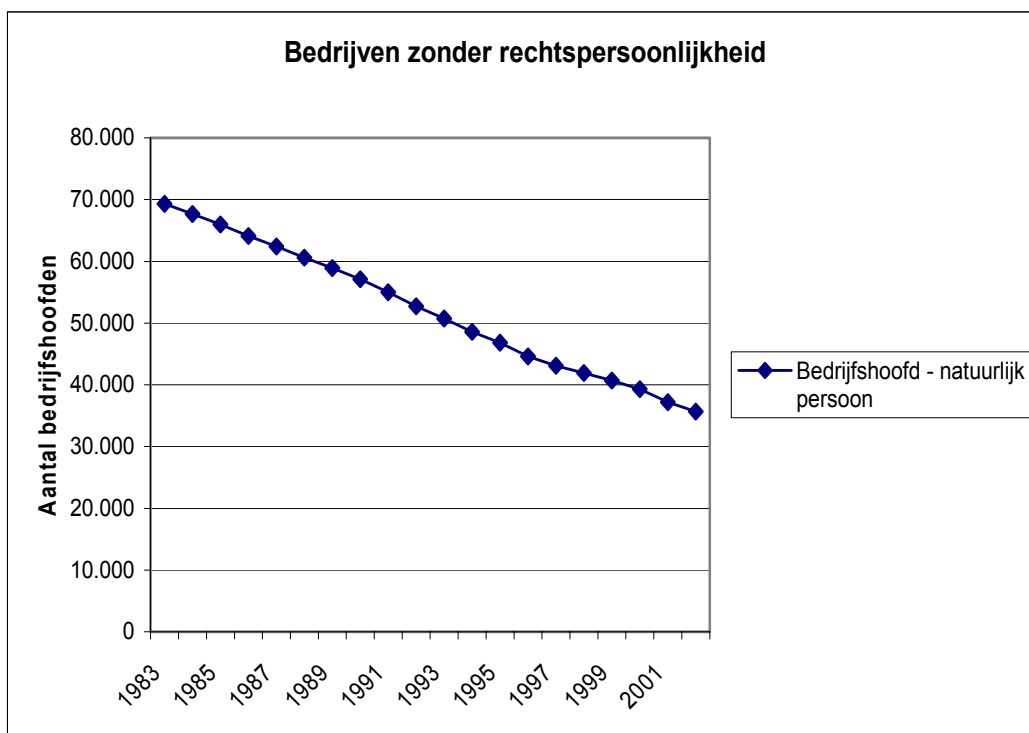
3.3.1. Gegevens van het NIS

In de land- en tuinbouwtelling die elk jaar uitgevoerd wordt door het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS, 2003) worden slechts 4 groepen bedrijfsvormen onderscheiden, die door elke ondernemer die een aangifte doet bij de landbouwtelling moet worden aangegeven (zie bijlage 3 voor een beschrijving van wie onderworpen is aan de landbouwtelling):

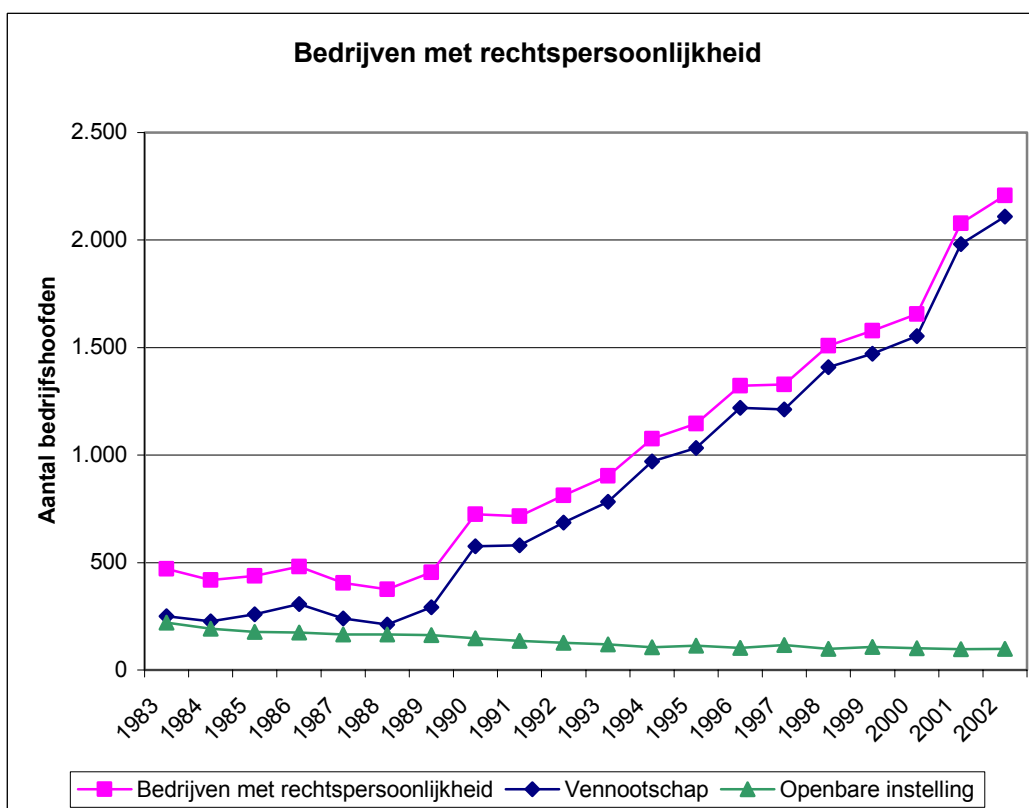
- **Eénpersoonsbedrijf** (natuurlijke persoon)
- **Groepering van natuurlijke personen** (burgerlijke vennootschap, groepering in strikte zin, groepering van echtgenoten)
- **Vennootschappen** (Landbouwvennootschap (LV), Naamloze Vennootschap (NV), Besloten Vennootschap met Beperkte Aansprakelijkheid (BVBA), Coöperatieve Vennootschap (CV),...)
- **Andere rechtspersonen** (onderzoeksinstituut, onderwijsinstelling, geloofsgemeenschap,...).

Het is onder meer duidelijk dat hierbij geen onderscheid gemaakt wordt op het type van vennootschap en dat er bijgevolg een aantal rechtsvormen (= bedrijfsindelingen) bij elkaar gevoegd worden. Van de éénpersoonsbedrijven en de groepering van natuurlijke personen bestaan de afzonderlijke gegevens pas vanaf 2001. In figuur 2 worden deze twee groepen daarom samen weergegeven.

Deze gegevens beslaan enkel de landbouwbedrijven, zoals gedefinieerd in het KB van 2 april 2001 betreffende de organisatie van een jaarlijkse landbouwtelling in de maand mei, uitgevoerd door het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

Figuur 1 - Aantal bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid in de Vlaamse land- en tuinbouw. Bron: NIS data 1983 - 2002

Figuur 2 - Aantal bedrijven met rechtspersoonlijkheid in de Vlaamse land- en tuinbouw. Bron: NIS data 1983 - 2002

Uit bovenstaande figuren kan geconcludeerd worden dat het aantal bedrijfshoofden in Vlaanderen tussen 1983 en 2002 terugliep van 69.807 tot 37.895 (afname van 46%) en dat dit voornamelijk te wijten is aan een afname van het aantal bedrijfshoofden zonder rechtspersoon (afname van 49%: 69.337 in 1983; 35.687 in 2002). Hoewel dus het aantal bedrijfshoofden zonder rechtspersoonlijkheid is afgenomen, is het aantal bedrijven mét rechtspersoonlijkheid meer dan verviervoudigd. Deze stijging is voornamelijk te wijten aan de stijging van het aantal vennootschappen, die op bijna 20 jaar meer dan vertienvoudig is (van 205 in 1983 naar 2.109 in 2002). Het aantal openbare instellingen daalt van 221 in 1983 naar 99 in 2002.

3.3.2. Kruispuntbank van de Ondernemingen en het BTW-register

Sinds de wet van 16 januari 2003 betreffende de oprichting van een Kruispuntbank van Ondernemingen (KBO), tot modernisering van het handelsregister en tot oprichting van erkende ondernemingsloketten, worden alle gegevens betreffende de ondernemingen met rechtsvorm bijgehouden door de Kruispuntbank van Ondernemingen. Voordien waren ondernemingen verplicht zich te laten registreren in het Handelsregister of het Register van de Landbouwvennootschappen.

De gegevens van de Kruispuntbank van de Ondernemingen zijn ook via een aantal commerciële instellingen beschikbaar, waaronder Graydon. Deze instellingen vullen de gegevens van het handelsregister aan met gegevens van het BTW-register, het RSZ-register, het RSVZ-register en publicaties in het Staatsblad. Indien beschikbaar, wordt ook de jaarrekening opgevraagd bij de Balanscentrale van de Nationale Bank van België. Onderstaande cijfers (Tabel 2) werden door Graydon NV ter beschikking gesteld.

Er dient te worden opgemerkt dat de gegevensverstrekking vanuit de KBO erg stroef verliep, en er uiteindelijk geen gegevens ter beschikking werden gesteld. Het KBO beschouwt het niet als hun hoofdactiviteit. Het zou mooi zijn om in de toekomst ook gegevens over de afzonderlijke rechtsvorm “landbouwvennootschap” aantallen te kunnen geven.

Tabel 2 - Rechtsvormen in de Vlaamse landbouw in 2003, opgesplitst naar NACE-BEL code. Bron: Graydon

Nacebel	Omschrijving	NV's	BVBA's	CV's	Andere vennootschapsvormen	Eenmanszaken	Totaal
01110	Teelt van granen en andere akkerbouwgewassen	40	85	5	76	1678	1884
01121	Groenteteelt	55	275	20	33	2871	3254
01122	Bloementeel	36	184	8	4	973	1205
01123	Boomkwekerijen	27	102	5	8	360	502
01130	Fruitteelt	32	49	8	15	2008	2112
01210	Rundveehouderij	38	105	3	77	1325	1548
01220	Schapen-, geiten- en overige hoefdierenhouderij	75	90	11	15	666	857
01231	Fokvarkenshouderij	75	194	21	39	1019	1348
01232	Varkensvetmesterijen	27	104	10	17	359	517
01241	Kippenkwekerijen	36	71	13	22	460	602
01242	Productie van eieren	2	13		2	38	55
01243	Overige pluimveehouderijen	8	24	1	7	55	95
01250	Overige dierenfokkerijen	21	46	6	6	287	366
01300	Gemengd bedrijf	128	182	24	252	21829	22415
	Subtotaal	600	1524	135	573	33928	36760
01410	Diensten verwant aan de landbouw	227	901	76	89	4980	6273
01420	Diensten verwant aan de veeteelt	6	41	9	14	607	677
	Totaal	833	2466	220	676	39515	43710

3.4. *Belang voor beleidsanalyse*

Alhoewel het aandeel bedrijven met een vennootschapsvorm duidelijk is toegenomen in de afgelopen 20 jaar (zie Figuur 2) is het aandeel voorlopig nog beperkt (+/- 7% - Tabel 2). Toch zijn er een aantal redenen waarom deze bedrijfsindeling meer aandacht zou kunnen verdienen.

Bedrijven met rechtspersoonlijkheid (met uitsluiting van de landbouwvennootschappen) zijn verplicht een boekhouding bij te houden en een jaarrekening neer te leggen bij de balanscentrale. Van deze bedrijven zijn er bijgevolg veel meer **cijfers** beschikbaar dan van bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid. De vraag stelt zich of men met gegevens van de jaarrekening ook werkelijk waardevolle informatie in handen heeft, maar het staat vast dat het voor bedrijven alvast mogelijk is zich met andere bedrijven op financieel gebied te vergelijken.

Een basisprincipe voor goed **management** is ook “meten is weten”. En vermits de vennootschapsvorm verplicht wordt een boekhouding bij te houden en een jaarrekening neer te leggen zouden hier dus meer mogelijkheden voor de bedrijfsleiders liggen om tot een goed management te komen. Uit de gegevens van het NIS blijkt immers dat slechts 45% van de landbouwbedrijven in 2002 over een bedrijfseconomische boekhouding beschikte.

Daartegenover staat dat de helft van de ondernemingen met rechtspersoonlijkheid die werkzaam zijn in de landbouw, ondernemingen zijn **zonder personeel** (Ooghe et al. 2003). Deze ontwikkeling, die overigens niet alleen in de landbouw voorkomt, is het gevolg van het feit dat vennootschappen vaak opgericht worden omwille van juridische of fiscale redenen. Vennootschappen worden niet enkel omwille van economische activiteiten opgericht, maar ook omwille van (Boerenbond, 2002):

- **Het beperken van de aansprakelijkheid:** door het vermogen in de vennootschap te splitsen van het individu, blijft bij een faillissement het privé-vermogen gevrijwaard. In de praktijk blijkt deze veronderstelling niet altijd op te gaan, vermits kredietinstellingen in vele gevallen de vennoten alsnog vragen om persoonlijk borg te staan voor investeringen (Boerenbond, 2002);
- **Voor de continuïteit van het bedrijf of bij overname:** door een afzonderlijk vermogen op te bouwen gekoppeld aan een rechtspersoon kan bij een plots overlijden het bedrijf verder worden gezet zonder dat er onverdeeldheid bestaat over de tot het bedrijf behorende goederen;
- **Om fiscale redenen:** Vermits de belastingstarieven in de vennootschapsbelasting over het algemeen lager liggen dan de personenbelasting, kiezen vele ondernemers voor de vennootschapsvorm;

- **Om het bedrijf te splitsen:** Door het bedrijf te splitsen is het in sommige gevallen mogelijk een meer gunstige situatie te hebben voor quotumregelgeving, premies, etc.

Vermits in vele landbouwbedrijven grote kapitalen geïnvesteerd zitten, en opvolging en overname van deze bedrijven in de toekomst voor velen een probleem is, is het niet ondenkbaar dat de vennootschapsvorm in de toekomst aan relatief en absoluut belang zal toenemen. In de toekomst zal de analyse van de jaarrekeningen van vennootschappen bijgevolg naar alle waarschijnlijkheid belangrijker worden, wat door de grote beschikbaarheid aan gegevens een interessante zaak is. Het is in deze wel belangrijk erover te waken dat bedrijven op een juiste manier ingedeeld worden, wat op dit moment niet altijd het geval is (zie 4.3).

Van Lierde en Taragola (1998:17) wijzen op een knelpunt in de VLIF-reglementering die mede aan de basis lag van de lage penetratiegraad van de vennootschapsvorm in de landbouw. Het VLIF stond slechts een staatswaarborg voor het verkrijgen van een lening toe tot drie maal het maatschappelijk kapitaal van de vennootschap. Deze voorwaarde is sinds 2001 echter niet meer van kracht.

In de publicatie van Taragola (2003) blijkt al dat de vennootschapsvorm in de nabije toekomst aan belang kan toenemen: uit de enquêtes die Taragola uitvoerde bleek dat 9% van de snijbloemenbedrijven en 14% van de overige glastuinbouwbedrijven uit het Boekhoudnet van het C.L.E. overweegt om te wijzigen van juridische vorm, die op dit moment overwegend de natuurlijke persoon is.

Opmerking over de beschikbaarheid

Voor de gegevens in dit hoofdstuk was een veel grotere zoektocht nodig dan verwacht en wanneer beschikbaar, niet altijd onder de gewenste vorm, of met onbegrijpbare ontwikkelingen en evoluties. Wanneer in de toekomst gemakkelijker gegevens van het KBO verkregen kunnen worden, zullen in eventuele nieuwe edities van deze publicatie de gegevens kunnen aangevuld worden, en meer uitgediept worden per databron (BTW-register, handelsregister, RSZ-aangifite, ...).

4. Productierichting

4.1. De EU communautaire typologie

Voor de opdeling in productierichtingen (PR) wordt in Europa de communautaire typologie van de landbouwbedrijven gevolgd (Commissie, 1985). De bedrijfstypologie die de Europese Commissie hanteert is gebaseerd op productierichting en op de economische bedrijfsomvang, beide bepaald aan de hand van het **Bruto Standaard Saldo** (BSS). Het BSS is hierin een belangrijk begrip aangezien het aandeel van de eventueel verschillende voorkomende bedrijfstakken op het bedrijf bepaalt tot welke PR het bedrijf behoort.

Het Bruto Standaard Saldo wordt als volgt gedefinieerd:

*Onder het **bruto saldo** van een onderdeel van een landbouwbedrijf wordt verstaan: de in geldwaarde uitgedrukte totaalopbrengst minus bepaalde bijbehorende specifieke kosten.*

*Onder het **bruto standaardsaldo** (BSS) wordt verstaan: de waarde van het bruto saldo die overeenstemt met de gemiddelde situatie in een bepaalde regio voor elk van de onderscheiden kenmerken.*

*Het **totale bruto standaardsaldo** van het bedrijf is gelijk aan de som van de waarden die worden verkregen door voor elk kenmerk het bruto standaardsaldo per eenheid te vermenigvuldigen met het overeenstemmende aantal eenheden.*

Tot 1996 werden de productierichtingen en de economische bedrijfsomvang bepaald aan de hand van de bruto standaardsaldi van 1980. Het Europese PACIOLI⁴-project heeft als doelstelling de nood aan en de mogelijkheid voor innovatieprojecten betreffende bedrijfsboekhouding te onderzoeken met betrekking tot de gevolgen ervan voor de dataverzameling in het kader van het Europese Farm Accountancy Data Network⁵ (FADN). Binnen dit project werden een aantal veranderingen uitgedacht, die nu ook uitgevoerd worden. Doordat o.a. het C.L.E. merkte dat de toegekende PR niet altijd meer overeenkwam met de werkelijke PR van een bedrijf, werd besloten om de bruto standaardsaldi frequenter te actualiseren. Het bruto standaardsaldo wordt nu berekend door per regio, per diersoort en per gewassoort de gemiddelde bruto saldi over een referentieperiode van 5 jaren te berekenen. Rekenen met deze tijdspanne is het gevolg van een afweging tussen enerzijds het zo nauw mogelijk aansluiten bij de realiteit en anderzijds jaarlijkse schommelingen zo veel mogelijk te middelen. Een berekening op basis van een korte periode (3 jaar) heeft het voordeel dat ze nauwer aansluit aan de realiteit, maar heeft tegelijkertijd het

⁴ www.pacioli.org

⁵ http://europa.eu.int/comm/agriculture/rca/index_en.cfm

nadeel dat het de BSS sterk beïnvloed kunnen worden door jaarlijkse prijsschommelingen. Bij rekenen aan de hand van een langere periode (7 jaar) is de situatie dan omgekeerd. De BSS worden nu regelmatig geactualiseerd, namelijk om de twee jaar (Van Lierde en Taragola, 2000).

De PR kan beschreven worden op **verschillende detailniveau's**:

- de klassen van de algemene productierichting
- de klassen van de hoofdproductierichting
- de klassen van de bijzondere productierichting
- onderverdelingen van de bepaalde klassen van bijzondere productierichting

In Vlaanderen maakt men verder nog de opdeling tussen landbouwbedrijven en tuinbouwbedrijven (zie 2.2), die onderverdeeld worden in respectievelijk 13 en 14 productierichtingen.

4.1.1. Productierichtingen in de Vlaamse landbouw

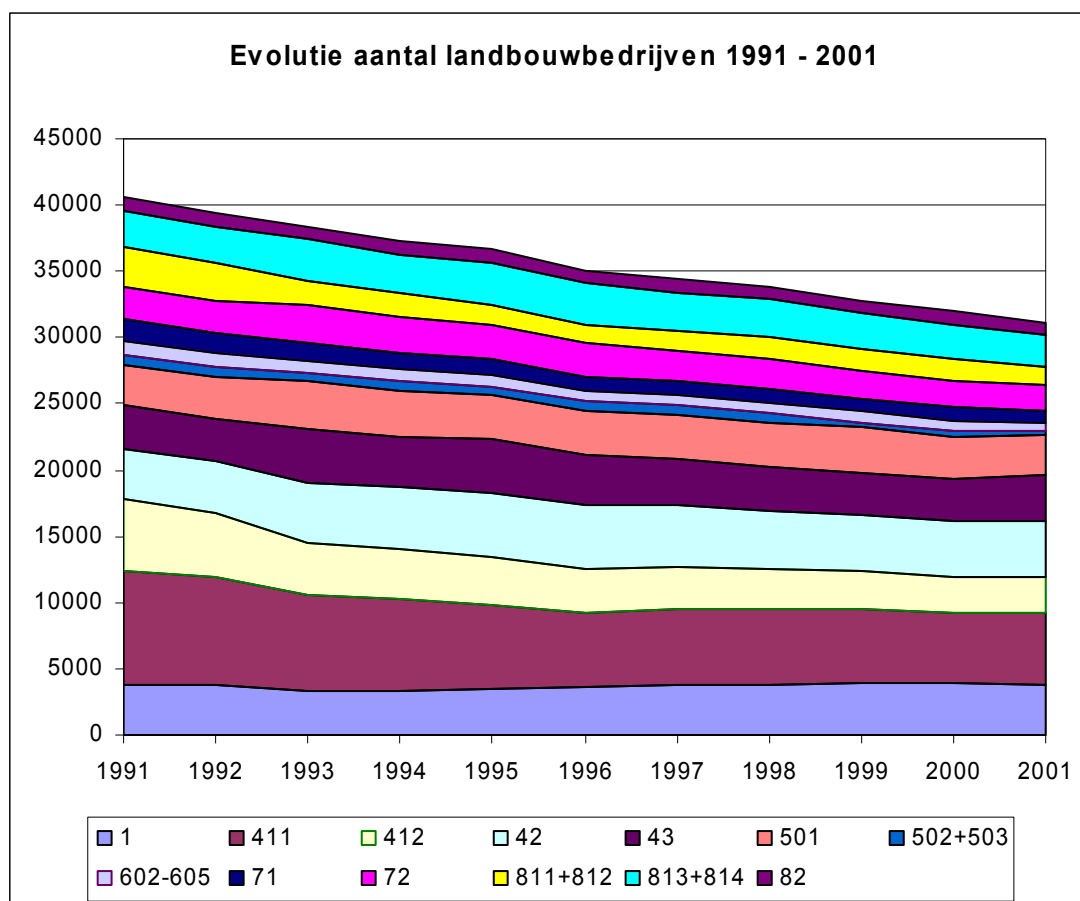
In de steekproef van het C.L.E.- Boekhoudnet werden voor België een 1000-tal landbouwbedrijven opgevolgd. Om wegingsfouten te vermijden (987 bedrijven verdeeld over 440 cellen boet in aan representativiteit), werd in 1988 besloten een aantal productierichtingen bij elkaar te voegen in het geval dat het aantal bedrijven in een cel minder was dan 3 waarnemingen. Van al de klassen uit de communautaire typologie bleven er voor de Belgische land- en tuinbouw 13 over, samengevat in onderstaande tabel (Tabel 3).

Tabel 3 - Productierichtingen in de Belgische landbouw. BRON: C.L.E., 2000

PR	EC-Code	Benaming
1	1	Gespecialiseerde akkerbouwbedrijven (Akkerbouw)
2	411	Gespecialiseerde melkveebedrijven (melkvee, sterk gespecialiseerd)
3	412	Gespecialiseerde melkveebedrijven met jongvee (melkvee, matig gespecialiseerd)
4	43	Rundveebedrijven: melk-, jong- en mestvee gecombineerd (gemengd rundvee)
5	42	Gespecialiseerde runderjong- en mestveebedrijven (mestvee)
6	501	Gespecialiseerde varkensbedrijven (varkens)
7	502+503	Gespecialiseerde pluimveebedrijven + veredelingsbedrijven met diverse productiecombinaties (pluimvee)
8	602 à 605	Bedrijven met combinaties van gewassen (combinatie van gewassen)
9	71	Bedrijven met veeteeltcombinaties, accent op graasdieren (combinatie van veeteelt - rundvee)
10	72	Bedrijven met veeteeltcombinaties, accent op veredeling (varkens en rundvee)
11	811+812	Bedrijven met combinaties van akkerbouw en melkvee (akkerbouw en melkvee)
12	813+814	Bedrijven met combinaties van akkerbouw met graasdieren andere dan melkvee (akkerbouw en gemengd rundvee)
13	82	Bedrijven met diverse gewassen- en veeteeltcombinaties (akkerbouw en varkens)

In de publicatie “Classification actualisée des exploitations agricoles belges”, wordt de PR 42 nog opgedeeld in “421: Gespecialiseerde rundveebedrijven – richting jongvee” en “422. Gespecialiseerde rundveebedrijven – richting mestvee”.

Het C.L.E.-Boekhoudnet is een erg belangrijke databron voor zowel het Vlaamse land- en tuinbouwbeleid als het land- en tuinbouwonderzoek, en de gebruikte bedrijfsindeling heeft er dus een grote impact op. Derhalve wordt in sectie 4.2 het C.L.E.-Boekhoudnet nader bekeken. De definities van de landbouwbedrijven kunnen gevonden worden in de communautaire typologie (Commissie, 1985).

Figuur 3 - Evolutie aantal landbouwbedrijven tussen 4 en 75 SGE in België en tussen 1991 - 2001. Bron: CLE

Het totale aantal landbouwbedrijven tussen 4 en 75 SGE⁶ daalde over de beschouwde periode met 23%. Deze daling is in hoofdzaak te wijten aan een sterke daling van het aantal gespecialiseerde melkveebedrijven (PR 411 en 412) met respectievelijk 36% en 48%. Ook de gemengde bedrijven (PR 502+503, 602-605, 71, 72, 811+812, 813+814 en 82) dalen sterk, vaak zelfs met 50%. De enige (lichte)

⁶ Het concept SGE wordt verder uitgelegd in 5.2. Het betreft een eenheid die een indicatie geeft van de economische grootte van het bedrijf.

stijging valt op te merken bij rundveebedrijven (PR 42 en 43). Het aantal varkensbedrijven en akkerbouwbedrijven bleef nagenoeg constant.

4.1.2. Productierichtingen in de Vlaamse tuinbouw

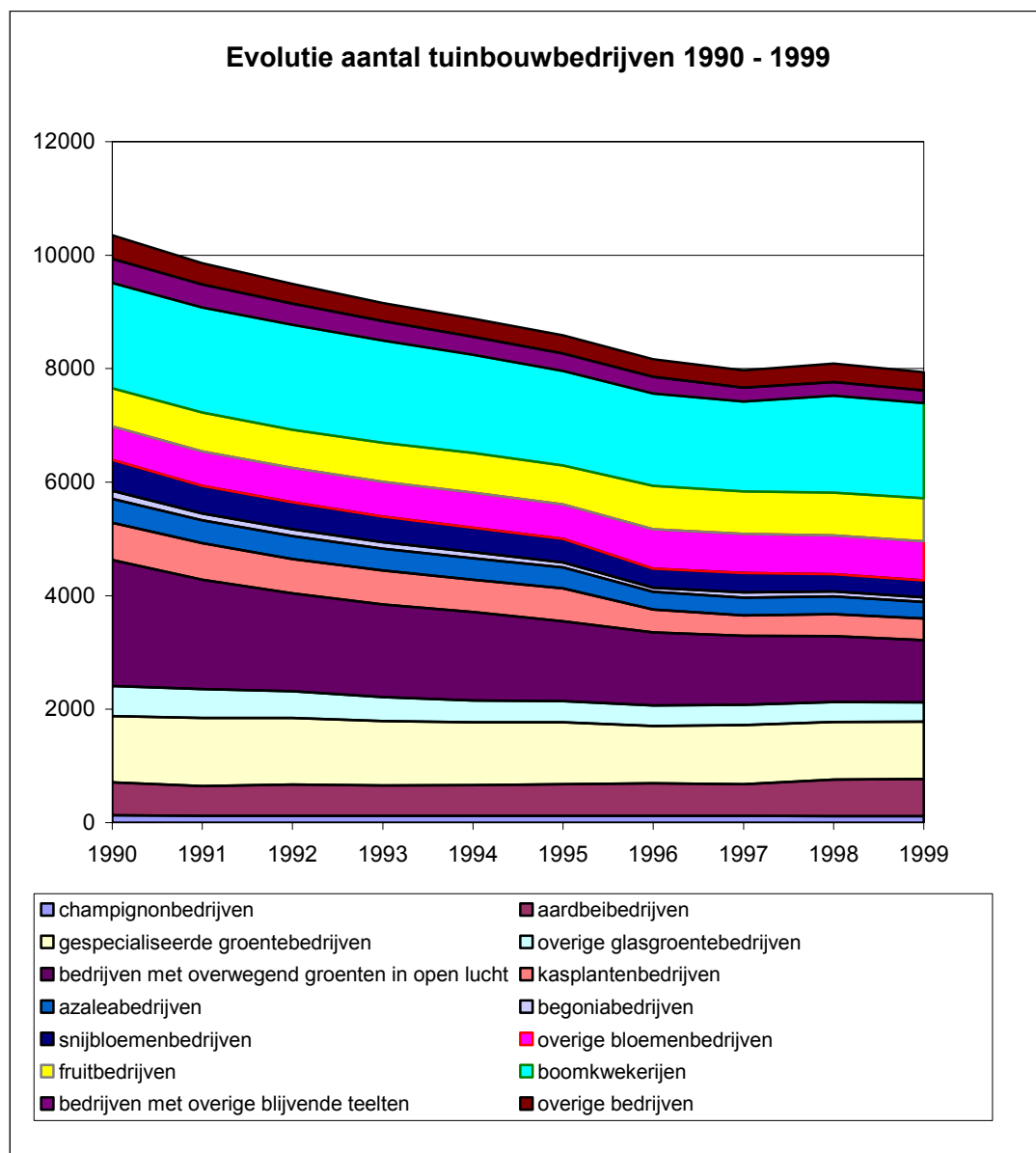
In de steekproef van het Boekhoudnet van het C.L.E. zijn 318 tuinbouwbedrijven opgenomen, die verdeeld werden over 14 productierichtingen. In 2000 wijzigde het C.L.E. de PR die bestudeerd worden in de tuinbouw en documenteerde ze in Van Lierde en Taragola (2000). Deze PR worden samengevat in onderstaande tabel (Tabel 4) en wijken af van de communautaire typologie. Omwille van het feit dat de Europese typologie voor de Belgische tuinbouwbedrijven voor onderzoekers in het C.L.E. niet voldeden, stelde Van Lierde (1986) voor om de tuinbouwbedrijven op een manier verschillend van de Europese typologie in te delen. Aanleiding daartoe was het gegeven dat in de Europese communautaire typologie bedrijven als azaleabedrijven, begoniabedrijven e.d. verdeeld werden over verschillende bedrijfstypes (bv. 2021: bloemen in open grond; 2022: bloemen onder glas; 2023: bloemen in open grond en onder glas). De methode om bedrijven in te delen op basis van bruto standaard saldo werd wel overgenomen. De verdeelsleutel om van de C.L.E. typologie terug naar de communautaire typologie over te gaan is eveneens beschikbaar in Van Lierde (1986).

Tabel 4 - Productierichtingen in de Belgische tuinbouw. BRON: Van Lierde en Taragola, 2000

PR	Communautaire typologie	Benaming
1	2033	Champignonbedrijven
2	201	Aardbeibedrijven
3	201	Gespecialiseerde glasgroentebedrijven
4	201	Overige glasgroentebedrijven
5	201	Bedrijven met overwegend groenten in open lucht
6	202	Kasplantenbedrijven
7	202	Azaleabedrijven
8	202	Begoniabedrijven
9	202	Snijbloemenbedrijven
10	202	Overige bloemenbedrijven
11	3	Boomkwekerijen
12	3	Fruitbedrijven
13	601?	Bedrijven met overige blijvende teelten
14	606?	Overige tuinbouwbedrijven

Het totale aantal tuinbouwbedrijven nam tussen 1990 en 1999 af met 24%. Deze daling is voornamelijk te wijten aan de halvering van de bedrijven met overwegend groenten in open lucht, in 1990 nog goed voor 21% van de bedrijven. Ook het aantal kasplantenbedrijven, begoniabedrijven en snijbloemenbedrijven nam met bijna de helft af. Anno 1999 bestaat de grootste groep tuinbouwbedrijven uit boomkwekerijen, die tijdens deze 10 jaar slechts een lichte (9%) achteruitgang kenden. Niet alle productierichtingen kenden een achteruitgang van het aantal bedrijven. Zo steeg het aantal aardbeibedrijven, fruitbedrijven en overige bloemenbedrijven met

respectievelijk 13%, 12% en 16% (Figuur 4). Vermits 95% van de tuinbouwbedrijven > 4 SGE in Vlaanderen liggen, mag aangenomen worden dat deze statistieken ook voor Vlaanderen gelden.

Figuur 4 - Evolutie aantal tuinbouwbedrijven tussen 4 en 100 SGE in België en tussen 1990 en 1999. BRON: C.L.E.

4.2. Het Boekhoudnet van het C.L.E.

Voor beleids- en onderzoeksdoeleinden volgt het C.L.E. een set van land- en tuinbouwbedrijven in detail op. De set van deze bedrijven is algemeen bekend als het Boekhoudnet van het C.L.E. Vermits deze databron van uitzonderlijk belang is voor beleidsanalyse, zal in deze sectie het Boekhoudnet nader bekeken en geanalyseerd worden.

4.2.1. De doelstellingen van het C.L.E.-Boekhoudnet

Het is bij de evaluatie van dit Boekhoudnet belangrijk de bestaansredenen ervan in overweging te nemen (Van Lierde, 1986):

1. Het C.L.E.-Boekhoudnet heeft als eerste doelstelling gegevens te verzamelen om de **rendabiliteit** van de verschillende sectoren van de land- en tuinbouw op te kunnen volgen. Zij doet dit om jaarlijks gegevens, niet alleen aan het ILB, het informatienet van de E.U., maar ook voor studies binnen het C.L.E. ter beschikking te kunnen stellen. Dit resulteert in de jaarlijkse pariteitsrapporten en studies over de rendabiliteit in afzonderlijk de land- en de tuinbouw.
2. Onderzoekers van zowel het C.L.E. als andere instellingen zijn echter in meer geïnteresseerd dan rendabiliteit alleen. Het micro-economische onderzoek ter ondersteuning van het beleid is immers niet alleen op de rendabiliteit van de land- en tuinbouw gericht. Het **verstrekken van gegevens voor micro-economisch onderzoek** is daarom een tweede doelstelling van het C.L.E.-Boekhoudnet.
3. Als laatste neemt het C.L.E. zich voor om de gevolgde bedrijven **bedrijfsadvies** te verstrekken om hun bedrijfsbeleid te verbeteren. Het is de vraag of deze doelstelling wel een doelstelling is, of eerder een middel om individuele bedrijfsleiders over de brug te halen om hun bedrijfsresultaten ter beschikking te stellen. Tenzij de bedrijven in het Boekhoudnet ieder jaar veranderd zouden worden, ondergraaft deze maatregel immers, er van uitgaande dat de bedrijven door het bedrijfsadvies elk jaar verbeteren, de representativiteit van de opgevolgde bedrijven.

Het C.L.E. kan niet alle landbouwbedrijven volgen. Dit zou de kosten immers te hoog maken. Bovendien bestaan er statistische technieken in overvloed waardoor het ook niet nodig is ze allemaal op te volgen. Het C.L.E. verzamelt daarom de gegevens van een groep bedrijven die gebruikt kunnen worden als steekproef voor de gehele populatie. Vermits er van het C.L.E. verwacht wordt dat het een set van bedrijven samenstelt die minstens representatief is voor de land- en tuinbouw naar rendabiliteit en inkomensvorming conform de eerste doelstelling, en studies aangetoond hebben dat er een relatie is tussen economische grootte en inkomen (Villers, 1976 en Stuyck, 1982), wordt de representativiteit van de Boekhoudnet-steekproef voor de totale land- en tuinbouwpopulatie elk jaar getest in de rendabiliteitsstudies.

4.2.2. Samenstelling

De referentiepopulatie waarover het Boekhoudnet een uitspraak wil doen omvat de landbouw- en tuinbouwbedrijven, die voorheen op 15 mei van ieder jaar door het NIS geteld werden als beroeps- of gelegenheidsbedrijven (categorieën 1, 2 en 3), en die

bovendien een economische omvang⁷ hebben tussen 4 en 75 SGE voor landbouwbedrijven en tussen 4 en 100 SGE voor tuinbouwbedrijven (zie 5.2). Er bestaat een apart boekhoudnet voor landbouwbedrijven en tuinbouwbedrijven. Sinds de 15 mei-telling van 2001 gebruikt het NIS niet langer deze categorieën, maar worden de bedrijven ingedeeld volgens hun juridisch statuut. Het C.L.E. weerhoudt voortaan enkel de bedrijven met juridische codes 1, 2 en 3 (individuele bedrijven, groeperingen van fysieke personen en vennootschappen). De benedengrens voor het bepalen van de referentiepopulatie (4 SGE) werd bekomen door bv. voor alle op 15 mei getelde landbouwbedrijven (categorieën 1 tot 3) te rangschikken volgens toenemende economische omvang en de kleinste bedrijven waarvan het gecumuleerde BSS 5 % van het BSS van de gehele populatie bedraagt weg te laten (Van Lierde et al., 2002). Omdat de populatie weinig grote bedrijven telt, is het praktisch moeilijk haalbaar om de grootste bedrijven te vertegenwoordigen in de steekproef. Daarom werd op analoge wijze de bovengrens van 75 of 100 SGE vastgesteld door de grootste bedrijven waarvan het gecumuleerde BSS 5 % van het totale BSS bedraagt weg te laten.

De steekproef van het CLE is een gestratificeerde steekproef. Dit wil zeggen dat de elementen van het steekproefkader eerst ingedeeld worden in groepen ("strata") aan de hand van kenmerken die voor het onderzoek van belang zijn. Het C.L.E.-boekhoudnet is opgebouwd aan de hand van 3 stratificatieparameters landbouwstreek, productierichting en economische bedrijfsomvang:

- **Landbouwstreek:** 10 klassen (Polders, Zandstreek, Kempen, Zandleemstreek, Leemstreek, Condroz, Luikse Weidestreek, Fagne & Famenne, Hoge Ardennen, Ardennen Jura)
- **Productierichting:** 13 klassen in de landbouw (Tabel 3), 14 in de tuinbouw (Tabel 4);
- **Economische bedrijfsomvang:** 4 klassen (de indeling volgens Tabel 9 zonder de kleinste en de grootste klasse).

Landbouwstreek is geen verplichte stratificatieparameter voor FADN, het Europese boekhoudnet. De vraag stelt zich of deze parameter nog wel van belang is als stratificatieparameter en of deze niet al sterk gecorreleerd is met de parameter productierichting. Het zou interessant zijn om deze hypothese te testen.

Eens bekend is hoeveel bedrijven er in elk van de strata vallen, is de volgende stap het bepalen van de grootte van de steekproef en de hoeveelheid bedrijven er per stratum moeten getrokken worden. De grootte van de steekproef kan afhangen van criteria als intuïtie, statistische precisie, kostenbeperkingen of ervaringscijfers. In vele gevallen zijn kosten de beperkende factor (Cotteleer et al. 2003). Voor het trekken van bedrijven per stratum zijn er verschillende mogelijkheden. Een eerste voorbeeld is het trekken van bedrijven proportioneel aan het aantal bedrijven van het stratum in de referentiepopulatie, een tweede voorbeeld is een trekking die uitgaat van een

⁷ Op de economische omvang wordt dieper ingegaan in sectie 5.2

optimale verdeling van het aantal bedrijven rekening houdende met de statistische variantie in elk van de strata.

In het boekhoudnet van het CLE werd de stratificatieparameter economische bedrijfsomvang opgedeeld in 4 klassen (Tabel 5). De grenzen van deze klassen werden zodanig gekozen dat het aantal bedrijven van de referentiepopulatie in elke klasse min of meer gelijk is, met als uitzondering de klasse met de kleinste bedrijven (klasse II) die dubbel zoveel bedrijven telt als de andere klassen. De reden hiervan ligt in de samenstelling van de steekproef van het Boekhoudnet van het C.L.E. Indien de klassen uit een gelijk aantal bedrijven zouden bestaan, dan zouden er te weinig bedrijven van de steekproef van het Boekhoudnet in klasse II zitten. Daarom heeft men ervoor gekozen om het interval van klasse II te vergroten, zodanig dat er ongeveer even veel bedrijven van de *steekproef* in de verschillende klassen zitten (CLE, 2000 en Van Lierde et al., 2002). Een bijkomende reden is het feit dat het moeilijker is om kleine bedrijven te vinden die een boekhouding willen bijhouden en dit probleem door het opschuiven van de klassegrens voor een deel omzeilt wordt. Uit besproken, doch niet gepubliceerde variantie-analyse van deze steekproeftrekking blijkt bovendien dat de voorgestelde classificatie een betere schatting van de rendabiliteit oplevert (Van Lierde et al., 2002).

Tabel 5 - Verdeling van de bedrijven uit de steekproef van het land- en tuinbouwboekhoudnet van het CLE. Bron: CLE, 2003a,b

	Landbouw		Tuinbouw	
Klasse	Steekproef	Referentiepopulatie	Steekproef	Referentiepopulatie
II	147	10530	39	1704
III	187	6397	42	901
IV	267	6628	91	1251
V	386	7527	146	1610

De combinatie van deze drie dimensies resulteert voor het landbouwboekhoudnet in 520 cellen (landbouwstreek x productierichting x bedrijfsomvang) waarover de bedrijven uit de referentiepopulatie verdeeld zijn. Het aantal in aanmerking te nemen cellen is slechts 442 in 2001, omdat voor sommige cellen in de populatie geen bedrijven aanwezig zijn. Voor deze 442 cellen omvat de steekproef van CLE-boekhoudingen slechts een duizendtal landbouwbedrijven, waardoor er voor een aantal cellen geen of zeer weinig waarnemingen zijn. Om de berekeningen op voldoende betrouwbare gemiddelden te kunnen steunen, worden de resultaten samengevoegd voor cellen met minder dan 3 waarnemingen. De volgorde waarin dit gebeurt is: eerst per landbouwstreek, daarna eventueel per productierichting en tot slot op grond van de bedrijfsomvang.

De volgorde van samenvoegen van cellen per **landbouwstreek** hangt af van de productierichting. Goffinet (1988) beschrijft een systeem van *nabijheidsindexen*,

waarbij eerst de streken worden samengevoegd die de grootste overeenkomsten vertonen wat de geografische ligging, structurele kenmerken en rendabiliteit betreft. De cellen worden samengevoegd totdat het minimum van 3 waarnemingen bereikt is. De waarnemingen uit de *toegevoegde* streken krijgen weliswaar een lagere wegingsfactor dan de waarnemingen uit de *oorspronkelijke* streek.

Wanneer na interregionale samenvoegingen het minimum van 3 waarnemingen niet bereikt is, kunnen op dezelfde manier **productierichtingen** samengevoegd worden, naargelang de graad van technisch-economische verwantschap. Goffinet (1988) geeft een overzicht van samenvoegbare productierichtingen, geactualiseerd door CLE (2000).

Ten slotte kunnen cellen van verschillende **grootteklassen** samengevoegd worden. Vanwege de grote invloed van de factor “omvang” op de landbouwinkomens worden alleen de omvangklassen voor richtingen 501 tot 503 samengevoegd.

Om een uitspraak te doen over rendabiliteit en inkomensvorming van een aggregaat van cellen moeten de gemiddelde celwaarden van een parameter in de steekproef gewogen worden met het aantal bedrijven dat in de referentiepopulatie in deze cellen voorkomt. Het samenvoegen van waarnemingen voor cellen met een onvoldoende aantal waarnemingen kan beperkt worden door voor die cellen meer bedrijven op te nemen in de steekproef. Het is bijgevolg de uitdaging een evenwicht te zoeken tussen genoeg waarnemingen voor voldoende betrouwbare uitspraken en niet te veel waarnemingen om de kosten voor verzamelen en verwerken van de gegevens te beperken.

4.2.3. De kwaliteit van de steekproef

De aspecten die van belang zijn bij het beoordelen van een steekproef in termen van statistische kwaliteit zijn:

- Betrouwbaarheid: wordt uitgedrukt in een percentage en geeft aan met hoeveel percent zekerheid men kan zeggen dat het populatiegemiddelde in het betrouwbaarheidsinterval zal vallen.
- Nauwkeurigheid: geeft de breedte van het betrouwbaarheidsinterval aan.
- Aantal steekproefbedrijven: het aantal waarnemingen in de steekproef.
- Standaardfout: de standaarddeviatie van het steekproefgemiddelde.
- Representativiteit: geeft aan in hoeverre de steekproef een goede afspiegeling is van de onderzoekspopulatie.

Deze termen zijn steeds in relatie tot een onderzochte parameter. Wil men bv. voor de rendabiliteit een uitspraak doen, dan zullen de eerste 4 steekproefelementen, die onderling van elkaar afhankelijk zijn, onderzocht moeten worden. Het belang hiervan kan geïllustreerd worden aan de hand van een voorbeeld. Het arbeidsinkomen was

in 2001 in de Vlaamse landbouw gemiddeld 27746 Euro, volgens het C.L.E. 11% hoger dan het nationaal gemiddeld inkomen (CLE, 2003a). Om hierover statistische uitspraken te doen is het echter nodig ook te kijken naar de standaardfout en de betrouwbaarheidsintervallen van beide cijfers. Indien blijkt dat deze bvb. een grote overlap zouden vertonen is het mogelijk dat men in statistische termen niet kan spreken van een significant verschil. Deze gegevens worden op dit moment echter niet mee gedocumenteerd in de jaarlijkse rendabiliteitspublicaties van het C.L.E.

Voor de te onderzoeken parameters, zoals rendabiliteit, wordt ervan uitgegaan dat de bedrijven opgenomen in het Boekhoudnet representatief zijn voor de volledige referentiepopulatie. Tabel 6 en

Tabel 7 geven een indicatie van de overeenkomst in gewogen bedrijfsomvang tussen de bedrijven in de steekproef voor landbouwbedrijven en de referentiepopulatie. Wat de gemiddelden betreft lijken steekproef en populatie goed overeen te komen. Om een meer gefundeerde uitspraak over de representativiteit van een parameter te verkrijgen, is het dus aangewezen om ook de variabiliteit van de parameter voor beide groepen te vergelijken. Daarvoor zijn gedetailleerde cijfers over de parameter voor de hele populatie nodig, bijvoorbeeld afkomstig van de NIS-landbouwteiling.

Op dezelfde manier bestaat er weinig informatie over de variantie van de parameters in de verschillende strata. Zoals Van Lierde et al. (2002) zelf aangeven, is het té kostelijk en gegeven het beperkt aantal personeel te moeilijk om deze elk jaar te berekenen. De steekproef van bedrijven kent nog een bijkomend probleem: zijn de bedrijven die in het Boekhoudnet zitten nog wel representatief genoeg voor de landbouwpopulatie? Van de 987 bedrijven die opgevolgd worden in het Boekhoudnet in 2001, zat 78% van de bedrijven al meer dan 10 jaar in het Boekhoudnet, 4% sinds 1 jaar, 3% sinds 9,7 of 2 jaar en 2% sinds 8, 6, 4 of 3 jaar. Het C.L.E. kiest ervoor om zijn bedrijven zo lang mogelijk in het Boekhoudnet te houden, wat de vergelijkbaarheid tussen de jaren zeker ten goede komt. Onderzoekers maken anderzijds de opmerking dat hierdoor de bedrijvenset voornamelijk bestaat uit oudere landbouwbedrijven, die er eventueel een andere bedrijfsstrategie op na houden dan vele jongere landbouwers en dat daardoor de representativiteit, voornamelijk in de toekomst in het gedrang komt.

Tabel 6 - Representativiteit van de landbouwbedrijven: steekproef vs. referentiepopulatie m.b.t. landbouwstreken. BRON: CLE (2003)

Streken	(a) Gemiddelde gewogen bedrijfsomvang landbouwbedrijven Boekhoudnet 2001 (SGE)	(b) Gemiddelde bedrijfsomvang landbouwbedrijven in de landbouwtelling 2001 (SGE)	(a)/(b) (%)
Polders	18.30	17.96	101.9
Zandstreek	17.65	16.73	105.5
Kempen	19.88	19.45	102.2
Zandleemstreek	17.49	16.57	105.6
Leemstreek	18.82	18.31	102.8
Condroz	20.54	20.43	100.5
Luikse Weidestreek	15.75	14.91	105.6
Fagne + Famenne	18.40	17.10	107.6
Hoge Ardennen	13.46	12.38	108.7
Ardennen + Jura	15.74	15.40	102.2
Vlaanderen	17.96	17.19	104.5
Wallonië	18.04	17.51	103.0
Totaal	17.99	17.32	103.9

Tabel 7 - Representativiteit van de landbouwbedrijven: steekproef vs. referentiepopulatie m.b.t. productierichtingen. BRON: CLE (2003)

Bedrijfstypes	(a) Gemiddelde gewogen bedrijfsomvang landbouwbedrijven Boekhoudnet 2001 in SGE	(b) Gemiddelde bedrijfsomvang landbouwbedrijven landbouwtelling 2001 in SGE	(a)/(b) (%)
1	15.20	15.14	100.4
411	16.22	15.56	104.3
412	17.34	17.03	101.8
43	19.31	18.26	105.8
42	13.66	13.53	101.0
501	23.55	22.22	106.0
502+503*	?	11.45	?
6	16.43	17.34	94.8
71	20.47	19.75	103.6
72	23.88	22.66	105.4
811+812	21.98	20.31	108.2
813+814	17.01	16.84	101.0
82	20.91	20.17	103.7

*In het Boekhoudnet zitten geen bedrijven meer van deze PR

4.3. NACE-BEL codes

NACE is het acroniem⁸ waarmee de verschillende, sinds 1970 door de Europese Unie ontwikkelde statistische classificaties van economische activiteiten worden aangeduid [3]. De NACE-classificatie is bedoeld voor de classificatie van gegevens over "statistische eenheden van economische activiteit": bvb. een bedrijf of een groep bedrijven die samen een economische entiteit, zoals een onderneming vormen. Op basis van deze nomenclatuur wordt een groot aantal uiteenlopende statistieken (productie, productiefactoren, investeringen en financiële transacties) over die eenheden opgesteld.

Statistische nomenclaturen als de NACE-codes zijn over het algemeen:

- a) een strenge en gedetailleerde hiërarchische opbouw van de rubrieken, waardoor de informatie op diverse aggregatieniveaus kan worden verzameld en gepresenteerd (op basis van beschikbaarheid van de gegevens);
- b) integrale dekking van de onderzochte populatie;
- c) elk verschijnsel of object kan slechts in één rubriek van de nomenclatuur worden ingedeeld (rubrieken die elkaar wederzijds uitsluiten);
- d) de indeling in de diverse rubrieken berust op consistente methodologische beginselen.

Zoals reeds vermeld in 3.2, staat de Europese nomenclatuur nationale aanpassingen toe door het uitsplitsen van de meest gedetailleerde Europese rubrieken. Het overzicht van de NACE-BEL codes in bijlage 2 laat zien dat een erg gedetailleerde opdeling naar beroepsactiviteit mogelijk is. De toewijzing van de NACE-code moet in principe gebeuren op basis van de toegevoegde waardecreatie van een economische activiteit in het bedrijf. Daarbij is de hoofdactiviteit de activiteit die het meeste bijdraagt aan de toegevoegde waarde van het beschouwde bedrijf. Een beschrijving van de activiteiten is te vinden in de publicatie "Activiteiten nomenclatuur NACE-BEL, met toelichtingen" van het NIS (NIS, 2000).

De toewijzing van de NACE-BEL codes aan de bedrijven gebeurt in de ondernemingsloketten naar best vermogen van de loketbediende, niet altijd op basis van de geproduceerde toegevoegde waarde, en ook niet altijd tot op het niveau van het kleinste detail. Buiten de gevallen waar de productierichting of de economische activiteit dus uitgesproken is, worden bijgevolg veel bedrijven onder de noemer "gemengde bedrijven", of zelfs onder "landbouw" geplaatst. Er kunnen dus vraagtekens geplaatst worden bij de betrouwbaarheid van de bedrijfsindeling op basis van NACE-BEL codes.

⁸ NACE staat in het Frans voor "**N**omenclature statistique des **A**ctivités économiques dans la **C**ommunauté **E**uropéenne" (Statistische nomenclatuur van de economische activiteiten in de Europese Gemeenschap).

BTW-register

Iedereen die in de uitoefening van een activiteit geregeld en zelfstandig leveringen van goederen of van diensten verricht zoals omschreven in het wetboek van BTW, is onderworpen aan de BTW-plicht. Gegevens over het aantal ondernemingen dat BTW-plichtig is, worden aangeboden op de ECODATA-website (<http://ecodata.mineco.fgov.be/>). Een evolutie van deze cijfers met betrekking tot landbouw (opgedeeld in 5 digit NACE-CODE) van 1998 tot 2002 is weergegeven in Tabel 8.

Tabel 8 - De Vlaamse BTW-plichtigen actief in de landbouw naar NACE-BEL code.
(Bron: ECODATA)

	NACE-CODE	1998	1999	2000	2001	2002	2002-1998
Teelt van granen en andere akkerbouwgewassen	01110	1724	1753	1791	1811	1826	+6
Groenteteelt	01121	4201	4097	3941	3842	3746	-11
Bloementeel	01122	1751	1696	1618	1552	1496	-15
Boomkwekerijen	01123	570	563	570	570	577	+1
Fruitteelt	01130	2720	2696	2701	2799	2932	+8
Rundveehouderij	01210	1397	1434	1480	1524	1574	+13
Schapen-, geiten- en overige hoefdierenhouderij	01220	827	831	840	838	839	+1
Fokvarkenshouderij	01231	1480	1434	1407	1384	1366	-8
Varkensvetmesterijen	01232	471	485	496	503	510	+8
Kippenkwekerijen	01241	674	646	632	620	595	-12
Productie van eieren	01242	54	52	56	56	58	+7
Overige pluimveehouderijen	01243	103	101	101	103	106	+3
Overige dierenfokkerijen	01250	345	356	374	370	368	+7
Gemengd bedrijf	01300	25902	24965	24045	23230	22395	-14
Totaal aantal ondernemingen		42219	41109	40052	39202	38388	-9
Totaal aantal landbouwtelling		43410	42282	40949	39276	37895	-13

Het totale aantal BTW-plichtigen met een activiteitencode 01 (exclusief 014: diensten verwant aan de landbouw en de veeteelt en 015: jacht) volgt een zelfde trend als het aantal bedrijven in de landbouwtelling en komen er ook in grote mate mee overeen.

Uit de tabel blijkt ook dat de afname van het totale aantal land- en tuinbouwbedrijven zich niet in alle deelsectoren manifesteert. De daling van het totaal blijkt het gevolg te zijn van de sterke afname van de gemengde bedrijven, waar overigens 60% van de bedrijven toe behoren.

4.4. *Belang voor beleidsanalyse*

Opmerkingen met betrekking tot het Boekhoudnet van het C.L.E.

Een goede opdeling in productierichtingen is van groot belang voor beleidsanalyse, vermits het de nadruk legt op de verscheidenheid van de economische activiteiten zelf die zich op de bedrijven afspelen. Het Boekhoudnet vormt een cruciale databron voor zowel ex-ante als ex-post beleidsevaluatie en werd daarom ter aanvulling iets nader bekeken. In 2003 werden de eerste fundamenteën gelegd voor het uitbouwen van het toekomstige LandbouwMonitoringsNetwerk (LMN), dat in de toekomst het Vlaamse “Boekhoudnet” moet worden. De projectgroep die deze overgang uitvoert wil hierbij het bestaande C.L.E. Boekhoudnet vernieuwen en uitbouwen tot een representatief en betrouwbaar Landbouwmonitoringsnetwerk. Het lijkt alsof bij die hervorming echter voornamelijk de nadruk ligt op welke gegevens er in het Boekhoudnet moeten zitten, en op de moderniteit van de gegevensverzameling en – opslag. Beide zijn zeer nuttige ontwikkelingen. Er dringt zich echter ook een nood, maar ook een **unieke gelegenheid** op om ook de samenstelling van de bedrijven in het Boekhoudnet te herbekijken. Uit een analyse van het huidige Boekhoudnet kunnen daartoe een aantal aanbevelingen gemaakt worden:

1. Van het Boekhoudnet wordt verwacht dat het een representatief beeld schetst van de totale populatie landbouwbedrijven. Het is echter onmogelijk een **representatieve steekproef** te selecteren voor eender welke in te beelden parameter. Op dit moment kiest het C.L.E., net zoals vele andere landen, voor een disproportionele gestratificeerde steekproef. De vraag stelt zich of dit wel de beste representativiteit oplevert. Naast deze methodologie bestaan er ook nog een aantal andere technieken, die de moeite waard zijn bij een eventuele herziening van de samenstelling van het Boekhoudnet te onderzoeken. Een aantal van deze methodologieën zijn beschreven in een aantal LEI-publicaties (Vrolijk en Lodder, 2002; Vrolijk et al., 2002a,b). Er dient echter wel vermeld dat, zoals vermeld in 4.1, de indeling van het Boekhoudnet aan nieuwe ontwikkelingen in de sector werd aangepast, om de representativiteit van het Boekhoudnet te waarborgen (Van Lierde en Taragola, 2000; Hellemans, 2001).

Daarbij is het nodig eerst de vraag te stellen wat het beleid met het Boekhoudnet te weten wil komen. Het beleid dient daarvoor ook de nodige financiering ter beschikking te stellen. Daarnaast is het ook zo dat boeren bereid moeten gevonden worden om deel te nemen aan het Boekhoudnet, of dat er een consensus kan gevonden worden met boekhoudfirma's om gegevens op een gestandaardiseerde manier te verwerken en anoniem, en onder bepaalde voorwaarden, aan de overheid ter beschikking te stellen.

2. Op dit moment is de **informatie** betreffende het Boekhoudnet erg **gefragmenteerd** en wordt er onder meer verwezen naar documenten “met beperkte verspreiding”. Het was een hele klus om alle informatie met betrekking tot elementen

als de samenstelling, de representativiteit en de verantwoording van de gebruikte methodologie te verzamelen. Een goed document dat alle informatie over het Boekhoudnet bevat en dat als basis kan gebruikt worden voor onderzoekers die gebruik maken van het Boekhoudnet, of resultaten ervan willen interpreteren, is op dit moment niet voorhanden.

3. Zoals eerder vermeld heeft het Boekhoudnet als doel een representatieve steekproef te zijn voor wat betreft de verdeling over de landbouwstroken, de productierichtingen en de grootteklassen. Gegevens over de **representativiteit** van het Boekhoudnet zijn echter beperkt tot analyses over de gemiddelde bedrijfsomvang zoals weergegeven in Tabel 6 en

Tabel 7 en bevatten geen gegevens over de variantie van de resultaten.

Indien het Boekhoudnet gebruikt wordt voor andere variabelen dan de bedrijfsomvang (bv. veebezetting of opleiding), dient er steeds nagekeken te worden of de steekproef van het Boekhoudnet wel een representatief beeld kan geven voor de bestudeerde parameters. Zo zal een studie over de relatie tussen opleiding en inkomen op basis van het Boekhoudnet met de nodige omzichtigheid gemaakt moeten worden: eerst moet de representativiteit van de steekproefbedrijven m.b.t. opleidingsniveau aangetoond worden, alvorens uitspraken over de totale populatie te maken.

4. Het voordeel van de huidige gevolgde strategie met betrekking tot de vervanging van bedrijven in het Boekhoudnet is de **historische vergelijkbaarheid** van de gegevens. Zou in de toekomst van deze strategie afgeweken worden om eventueel een meer random bedrijfstrekking te krijgen, dan zal dit moeten afgewogen worden tegen de historische vergelijkbaarheid van de data.

Opmerkingen met betrekking tot de NACE-BEL indeling

Zoals te zien is in Tabel 2 en Tabel 8, nemen de bedrijven met NACE-BEL code 013 “gemengde bedrijven” meer dan de helft in van het totale aantal bedrijven. Tellen we het aantal gemengde bedrijven die deel uitmaken van klassen II tot V (zoals beschreven in Tabel 9) in de Landbouwtelling bij elkaar, dan nemen deze bedrijven echter slechts +/- 30% van het totaal in. Ook sectorexperten wijzen hier op een overschatting. Dit geeft aan dat er veel bedrijven onrechtmatig in categorie 013 terechtkomen, waardoor er ook vraagtekens rijzen over de bruikbaarheid van gegevens die ingedeeld worden aan de hand van de NACE-BEL classificering.

5. De bedrijfsomvang

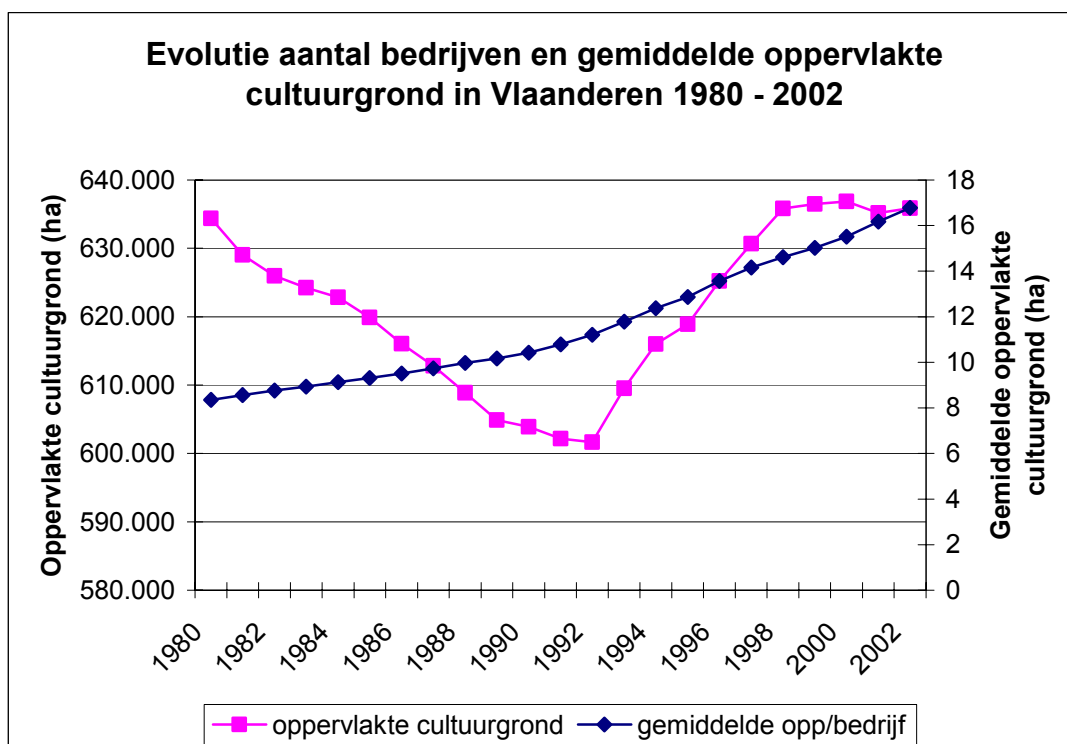
De bedrijfsomvang wordt op verschillende manieren opgemeten. Op het eerste zicht lijkt de fysieke oppervlakte die het bedrijf beslaat de meest aangewezen indicator voor de bedrijfsomvang. In vele gevallen beschrijft men de grootte van het bedrijf dan ook aan de hand van de **oppervlakte cultuurgrond (OC)**.

De bedrijfsomvang is echter geen goede indicator om het economische potentieel van een bedrijf aan te geven. Een tuinbouwbedrijf is bvb. in staat om op een veel kleinere oppervlakte een grote economische meerwaarde te creëren dan op een akkerbouwbedrijf. Een akkerbouwbedrijf vergelijken met een tuinbouwbedrijf, enkel op basis van zijn fysieke dimensie zou op die manier een verkeerd beeld schetsen over de relatieve grootte van het bedrijf. Om dit te omzeilen maakt men gebruik van de economische grootte die aangegeven wordt aan de hand van **standaardgrootte-eenheden (SGE)**.

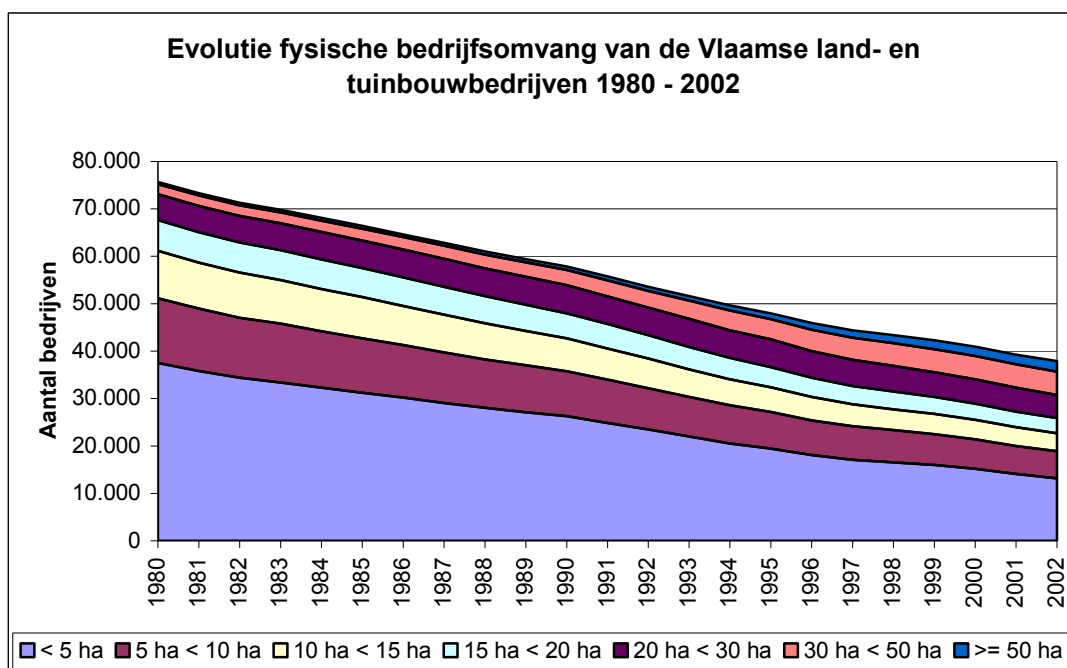
5.1. *Fysische bedrijfsomvang*

De totale oppervlakte cultuurgrond in Vlaanderen kende een terugloop tot 1992, waarna ze weer toenam tot 2000. Deze in eerste instantie vreemde ommeslag is waarschijnlijk te wijten aan de invoering van het mestdecreet en omwille van de Europese landbouwregelgeving: vanwege het financiële voordeel dat ze hebben bij een maximale aangifte van de gebruikte landbouwoppervlakte, en vanwege registratie op basis van GIS-gegevens, zijn landbouwers een meer correcte aangifte van de gebruikte landbouwoppervlakte gaan aangeven (Stedula, 2003). Sinds 1998 is totale OC gestabiliseerd rond de 635.000 ha. In de statistieken van het Nationaal Instituut voor de Statistiek worden de bedrijven opgedeeld in klassen van 0 tot 5, 5 tot 10, 10 tot 15, 15 tot 20, 20 tot 30, 30 tot 50 en meer dan 50 ha OC. De gemiddelde OC per bedrijf is in de periode 1980 tot 2002 verdubbeld van 8,3 ha naar 16,7. Deze evolutie wordt weergegeven in Figuur 5.

De verdubbeling van de gemiddelde OC is voornamelijk te wijten aan een sterke afname van het aantal kleine bedrijven en een toename van het aantal grote bedrijven (Figuur 6). Het aandeel bedrijven groter dan 30 ha OC steeg in de beschouwde periode van 3% naar 19%, terwijl het aandeel bedrijven kleiner dan 5 ha OC daalde van 50% naar 35%.

Figuur 5 - Evolutie aantal bedrijven en gemiddelde oppervlakte cultuurgrond in Vlaanderen tussen 1980 - 2002. BRON: Stedula, NIS

Figuur 6 - Evolutie fysische dimensieklassen van de Vlaamse land- en tuinbouwbedrijven 1980 - 2002. BRON: NIS

5.2. De economische bedrijfsomvang

De economische bedrijfsomvang wordt vastgesteld op basis van het totale bruto standaardsaldo van het bedrijf en uitgedrukt in **standaardgrootte-eenheden** (SGE). De standaardgrootte-eenheden kunnen verschillen naargelang het administratieve niveau waarop ze bekeken worden (vb. Europese SGE's vs Belgische SGE's). De basiswaarde van een SGE in België werd in 1994 arbitrair vastgesteld op 200.000 Belgische frank (4958 EUR). Telkens de BSS-waarden worden aangepast, wordt ook de basiswaarde van een SGE aangepast. Zo was de SGE 5189 EUR in 1996 en 5305 EUR in 1998.

Om de verscheidenheid aan economische bedrijfsomvang gemakkelijker te beschrijven, worden bedrijven ingedeeld in dimensieklassen. Deze dimensieklassen bevatten bedrijven waarvan de bedrijfsomvang in SGE tussen bepaalde grenzen ligt. In België beschouwt men sinds de invoering van het nieuwe wegingssysteem in 1996 (Taragola en Van Lierde, 1996) algemeen 6 dimensieklassen:

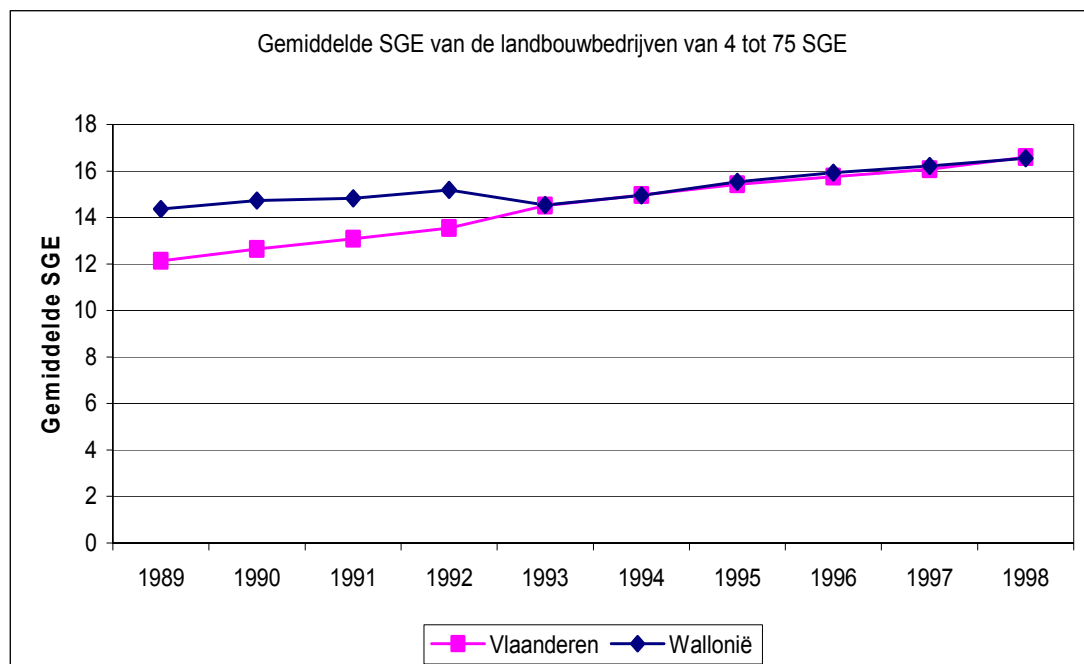
Tabel 9 - Dimensieklassen in de land- en tuinbouw (Hellemans, 2001, Van Lierde en Taragola, 2000)

Klasse	Klassegrenzen landbouw	Klassegrenzen tuinbouw
I	Minder dan 4 SGE	Minder dan 4 SGE
II	4 tot minder dan 11 SGE	4 tot minder dan 11 SGE
III	11 tot minder dan 16 SGE	11 tot minder dan 16 SGE
IV	16 tot minder dan 23 SGE	16 tot minder dan 26 SGE
V	23 tot minder dan 75 SGE	26 tot minder dan 100 SGE
VI	Meer dan 75 SGE	Meer dan 100 SGE

De gemiddelde economische bedrijfsomvang in de Vlaamse landbouw steeg tussen 1989 en 1998 van 12 tot 17 SGE. Daarbij steeg ze sneller dan de Waalse bedrijven, die toenamen van 14 tot 17 SGE (Figuur 7).

Voor 1996 waren de klassen verdeeld op basis van een identieke intervallen van 500.000 BEF. De huidige klassegrenzen werden gekozen op grond van een equivalente verdeling van de steekproefpopulatie over de klassen II tot V. De klassen I en VI representeren elk slechts 5% van het totale BSS en worden daardoor in de meeste analyses niet beschouwd, alhoewel deze groep in 1997 35,3% van het totale aantal landbouwbedrijven besloeg (C.L.E., 2000). De grenzen worden zodanig gekozen dat het aantal bedrijven uit de referentiepopulatie (zijnde alle NIS-bedrijven) in elke klasse min of meer gelijk is, met als uitzondering klasse II die dubbel zoveel bedrijven telt als de andere klassen. De reden hiervan heeft te maken met de samenstelling van de steekproef van het Boekhoudnet van het C.L.E.. Moesten de klassen uit een gelijk aantal bedrijven uit de referentiepopulatie bestaan, dan zouden er te weinig bedrijven van de steekproef van het Boekhoudnet in klasse II zitten. Daarom heeft men ervoor gekozen om het interval van klasse II te vergroten,

zodanig dat er ongeveer even veel bedrijven van de *steekproef* in de verschillende klassen zitten.

Figuur 7 - Gemiddelde SGE van de landbouwbedrijven van 4 tot 75 SGE. BRON: C.L.E., 2000

5.2.1. Productierichting en economische bedrijfsomvang beschreven

De productierichtingen en dimensieklassen worden, voor België, opgevolgd, bestudeerd en gerapporteerd door het Centrum voor Landbouweconomie (C.L.E.) en de Vlaamse Onderzoekseenheid Land- en Tuinbouweconomie (VOLT). In de toekomst zullen deze ook voor Vlaanderen beschikbaar zijn, maar dit is vooralsnog niet het geval. De volgende verslagen en documenten waren tot op het heden de weerslag van deze activiteiten:

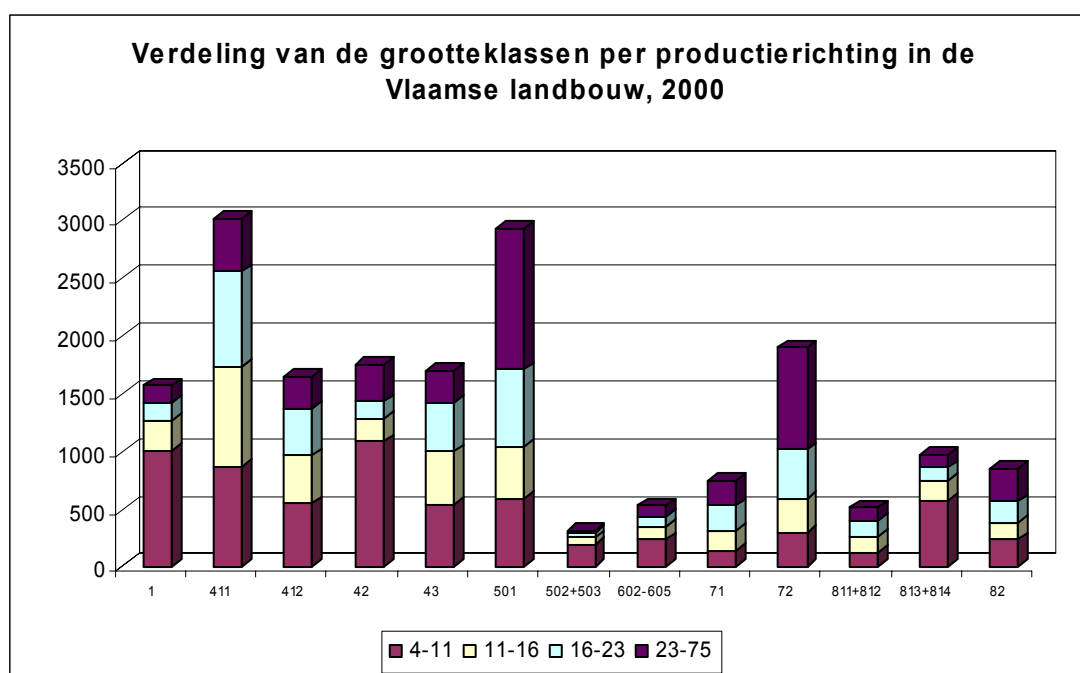
- C.L.E.: De rendabiliteit van het landbouwbedrijf in ... (jaarlijkse rapportering over de rendabiliteit van het gemiddelde landbouwbedrijf)
- C.L.E.: De rendabiliteit van het tuinbouwbedrijf in ... (jaarlijkse rapportering over de rendabiliteit van het gemiddelde tuinbouwbedrijf)
- C.L.E.: De rendabiliteit van het landbouwbedrijf van 1989(90) tot 1998(99) (Actualisatie van de gewogen resultaten). (In deze publicatie werden de resultaten van de jaarlijkse rapportering van 1989 tot 1999 herberekend met een nieuw wegingssysteem op basis van aangepaste BSS-cijfers).
- C.L.E.: Structuur van de Belgische tuinbouwbedrijven in 1999 (Van Lierde en Taragola, 2000) (In deze studie wordt de bedrijfstypologie in de tuinbouw

besproken en een analyse over de structuur van de tuinbouwbedrijven gegeven)

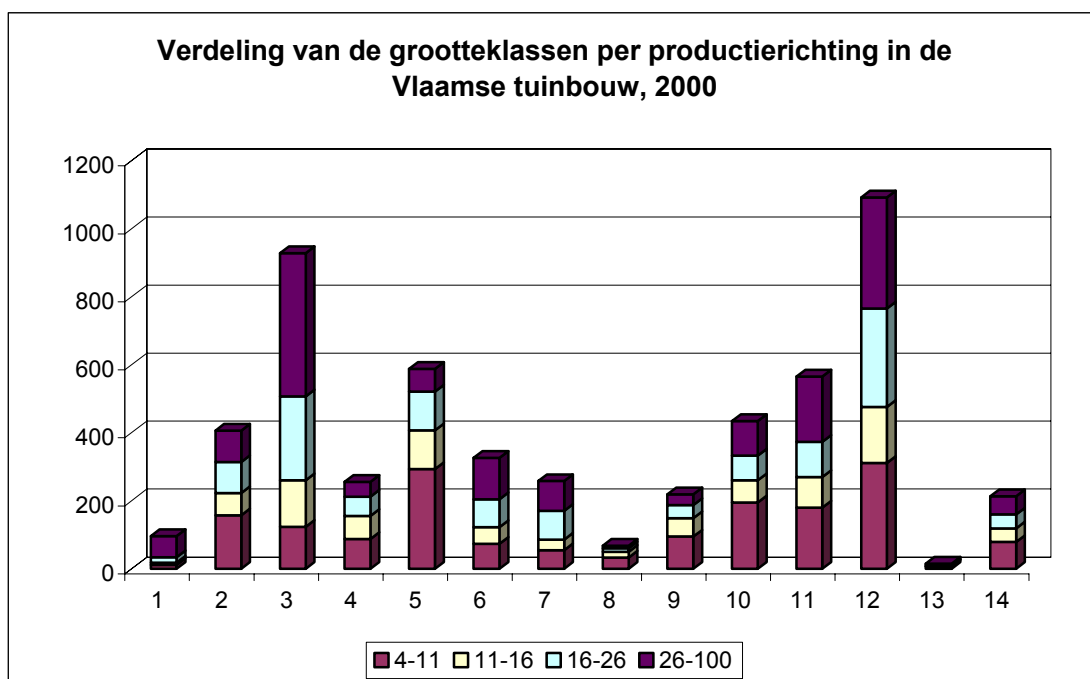
- C.L.E.: Classification actualisée des exploitations agricoles belges (Hellemans, 2001)
- VOLT: Landbouw in zakformaat. Land- en Tuinbouw in Vlaanderen 2002 (VOLT,2002)
- C.L.E. – Jaarverslagen (Evolutie van de land- en tuinbouwconomie in ...: in deze publicatie wordt de globale toestand van de land- en tuinbouw ten opzichte van het nationale inkomen en van de andere takken van het bedrijfsleven beschreven voor het afgelopen kalenderjaar).

5.2.2. Productierichtingen en economische bedrijfsomvang in de Vlaamse land- en tuinbouw

Een overzicht van de structuur van de land- en tuinbouwbedrijven in de landbouwtelling, verspreid over de verschillende productierichtingen en bedrijfsomvangsklassen is weergegeven in Figuur 8 en Figuur 9. De gegevens geven de structuur weer in 2000 in 4 dimensieklassen. Daarbij komen de nummers van de productierichtingen overeen met de nummers zoals beschreven in 4.1.1 en 4.1.2.

Figuur 8 - Verdeling van de grootteklassen per productierichting in de Vlaamse landbouw in 2000. Bron: C.L.E., 2003a

Figuur 9 - De verdeling van de grootteklassen per productierichting in de Vlaamse tuinbouw in 2000. Bron: C.L.E., 2003b

5.3. Juridische grootteklassen

De wetgever splitst ondernemingen op in kleine ondernemingen, kleine vennootschappen en grote vennootschappen (De Lembre, 2001).

Kleine ondernemingen zijn ondernemingen die gekenmerkt worden door drie cumulatieve voorwaarden (Wet van 17 juli 1975 met betrekking tot de boekhouding van de ondernemingen):

1. De juridische vorm waarborgt de hoofdelijke en algehele aansprakelijkheid, nl. de natuurlijke persoon die koopman is, de vennootschap onder firma en de gewone commanditaire vennootschap;
2. De hoogte van de omzet waarborgt het geringe individuele economische belang. Deze hoogte is variabel en momenteel vastgelegd op 625 000 Euro exclusief BTW;
3. De aard van de activiteit wordt beperkt doordat de activiteitssectoren kredietinstellingen en erkende kredietverenigingen, banken, private spaarbanken, ondernemingen die van het publiek gelden ontvangen op langer dan 6 maanden (Hfdst I, wet 10 juni 1964), portefeuillemaatschappijen (KB. Nr 64 10 november 1967), verzekeringsondernemingen, ondernemingen voor hypothecair krediet en kapitalisatie en wisselagenten uitgesloten worden. Deze laatste voorwaarde heeft als doelstelling de bescherming van het spaarwezen te waarborgen.

Kleine ondernemingen zijn niet wettelijk verplicht een boekhouding te houden of een jaarrekening neer te leggen.

Kleine vennootschappen zijn ondernemingen die, al dan niet geconsolideerd, geen kleine onderneming zijn, een personeelsbestand hebben waarvan het jaargemiddelde niet meer dan 100 werknemers bedraagt of die meer dan één van de volgende criteria overschrijden:

- Jaargemiddelde van het personeelsbestand: 50
- Omzet exclusief BTW: 6.250.000 EUR
- Balanstotaal: 3.125.000 EUR

Vennootschappen die niet voldoen aan deze criteria zijn **grote vennootschappen**. Kleine en grote vennootschappen zijn verplicht een boekhouding bij te houden en een jaarrekening neer te leggen, tenzij anders vermeld in het Wetboek van vennootschappen (bv. landbouwvennootschappen moeten volgens artikel 92, §3 van het Wetboek van Vennootschappen geen jaarrekening neerleggen omwille van het feit dat ze door de wetgever als een burgerlijke vennootschap gedefinieerd werden). Kleine vennootschappen leggen een verkorte jaarrekening neer, grote vennootschappen een jaarrekening van het volledige type.

5.4. *Belang voor beleidsanalyse*

Wat betreft de bedrijfsomvang zoals ze gedefinieerd wordt door het C.L.E., gelden dezelfde bemerkingen zoals reeds aangehaald onder 4.4.

De juridische bedrijfsomvang is voornamelijk van belang voor de informatie die verstrekt wordt aan derden, waarbij verder enkel kan gesteld worden dat de opdeling erg ruw is. De juridische basis voor de indeling in bedrijfsomvang is echter niet bedoeld om een goede representativiteit van de bedrijven naar bedrijfsomvang te verkrijgen, maar om een onderscheid te maken in het niveau van verantwoording dat de maatschappij van ondernemingen vereist.

6. Indeling in bedrijfsstijlen

De indelingen in voorgaande hoofdstukken geven geen informatie over de socio-culturele verschillen die er tussen bedrijven kunnen bestaan. Ondernemingen die qua fysische context gelijkaardig zijn, kunnen toch verschillend evolueren doordat ze een verschillende bedrijfsvoering hebben, ze verschillende gedragspatronen vertonen. Naast bedrijfsstructurele en bedrijfseconomische kenmerken bepalen ook andere elementen hoe een bedrijf (of ondernemer) reageert op exogene veranderingen en wat de strategie is die gevolgd wordt in de ontwikkeling van het bedrijf. Een bedrijfsstijlenbenadering kan een oplossing bieden om deze verscheidenheid te beschrijven. In een onderzoek van de Nederlandse Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (NRLO) stelt men dat:

“(...) een combinatie van de sociologische bedrijfsstijlenbenadering en de bedrijfseconomische benadering met bedrijfsspecifieke maatstaven, interessante mogelijkheden biedt om de variatie in input-output relaties tussen bedrijven beter te beschrijven en te duiden.” (Dijk, 1997)

Sinds het concept “bedrijfsstijlen” in 1985 door Hofstee geïntroduceerd werd, is men het belang ervan in toenemende mate gaan erkennen. Vooral de Wageningse onderzoeker van der Ploeg heeft hierin een belangrijke rol gespeeld. Niet iedereen is akkoord met zijn definitie van bedrijfsstijlen of met de methodologie die zijn school hanteert om bedrijfsstijlen te onderscheiden, maar men is algemeen overtuigd van het concept (Vanclay et al, 1998).

Vermits het over nog relatief onbekend terrein gaat, en vele aspecten zeker nog ter discussie staan wordt hier in de volgende paragrafen dieper op ingegaan.

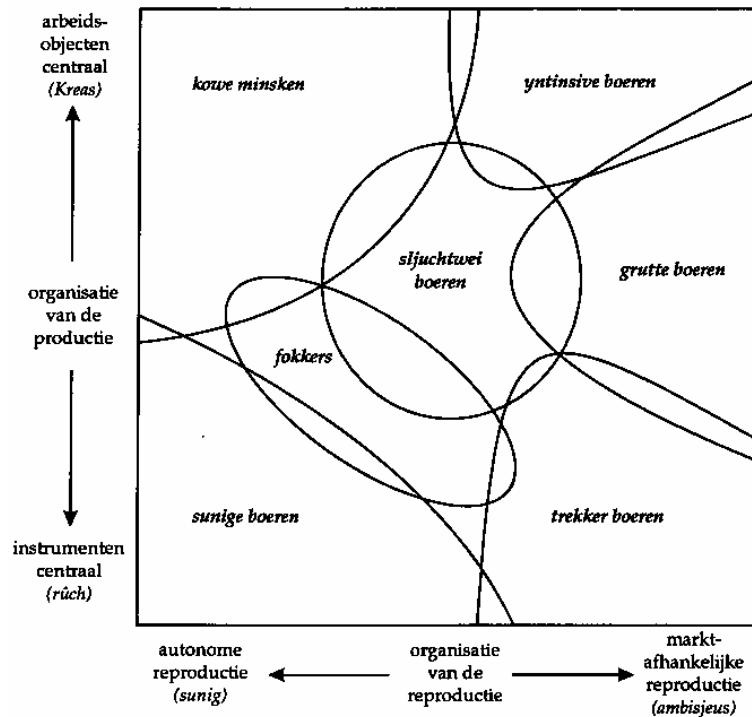
6.1. Definities

Een bedrijfsstijl wordt door van der Ploeg als volgt gedefinieerd:

“Een bedrijfsstijl is een door meerdere boeren gedeeld en intern samenhangend geheel van strategische opvattingen omtrent de wijze waarop de landbouwbeoefening behoort te worden georganiseerd”. (Van der Ploeg, 1999)

Het gaat hier over een bedrijfsstijl als een **besluitvormingsmodel** dat door meerdere boeren gedeeld wordt, dat hun handelen op dezelfde manier aanstuurt. Een bedrijfsstijl komt ook naar voor als een specifieke **praktijk**, als veruitwendiging van de strategische opvattingen van de boer. De praktijk heeft echter tegelijkertijd ook weer een invloed op het culturele repertoire dat de voedingsbodem is voor een

bedrijfsstijl, waardoor een bedrijfsstijl dynamisch is. Naast deze opvattingen over de interne relaties binnen een landbouwbedrijf, is een bedrijfsstijl ook het geheel van specifieke **relaties tussen markten en technologie-aanbod** enerzijds, en de landbouwbeoefening anderzijds. (Figuur 10; van der Ploeg, 1999: 121-122).

Figuur 10 - Bedrijfsstijlen in de Friese melkveehouderij (van der Ploeg, 1999)

Greet Kerkhove, die haar onderzoek “Sterk gemengd” uitvoerde samen met de onderzoeksgroep van van der Ploeg, schrijft hierover:

“De beslissingen van boeren hangen af van de opvattingen over hoe geboerd hoort te worden. De op verschillende manieren gecombineerde strategische keuzes geven de bedrijfsstijlen vorm en inhoud.” (p.25)

Uit deze definities blijkt dat bedrijfsstijlen voornamelijk hun invloed laten gelden via de **strategische keuzes** die de boeren of de ondernemers maken. De operationele beslissingen zijn dan de expressie van deze strategische keuzes.

Door de manier waarop van der Ploeg zijn bedrijfsstijlen definieert, argumenteren Vanclay et al. (1998), kunnen bedrijfsstijlen **geen empirische entiteiten** zijn: bedrijfsstijlen zijn per definitie dynamisch en daardoor niet empirisch te onderscheiden. Voor Vanclay et al. (1998) zijn bedrijfsstijlen dan ook “*heuristische parabels*”:

“Perhaps styles are heuristic ideal types that farmers approximate, rather than tangible entities that farmers can easily be classified within.”

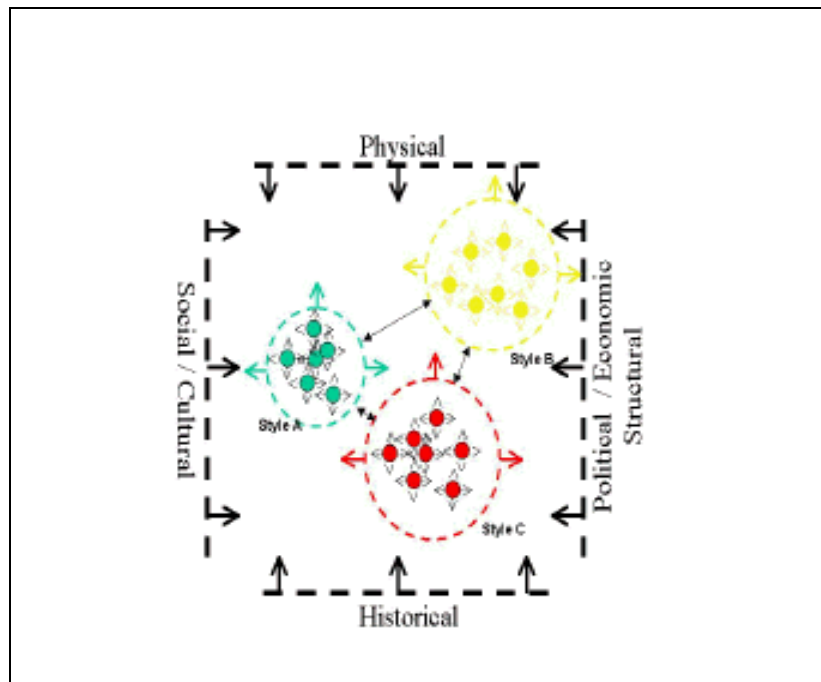
Uit het onderzoek van Vanclay et al. blijkt ook dat boeren zich **niet altijd bewust** zijn van hun bedrijfsstijl. Ook Thomson (2001) vindt de veronderstelling dat boeren zich universeel bewust zijn van hun bedrijfsstijl problematisch. Deze notie wordt ook gedeeld door Schucksmith en Herrmann (2002), die het echter niet hebben over bedrijfsstijlen, maar vertrekken van het “habitus” concept van Bourdieu (1977, p. 53):

“most practice is not consciously organised and orchestrated: on the contrary, most behaviour is “necessary improvisation” informed by “a feel for the game” (practical sense). Such practice is not without purpose, for actors have goals and interests (to gain economic capital, social capital, cultural capital and symbolic capital) and pursue strategies, even though these are not wholly conscious”

Vanclay et al. (1998) suggereren ook dat bedrijfsstijlen dimensies zouden zijn in een **meerdimensionele ruimte**, waardoor boeren tot verschillende stijlen zouden kunnen behoren. Van der Ploeg ziet het anders: voor hem kunnen verschillende bedrijfsstijlen geprojecteerd worden *ten opzichte van* verschillende dimensies: intensiteit, schaal, specialisatiegraad, gebruik van de groene ruimte, de wijze waarop met dieren wordt omgegaan, enz. Bedrijfsstijlen die erg verschillende resultaten halen wanneer geprojecteerd ten opzichte van mechanisatiegraad, kunnen elkaar overlappen wanneer ze vergeleken worden qua onafhankelijkheid ten opzichte van de markt. (van der Ploeg, 1999: 129). Thomson (2001) verwoordt het nog anders:

“I envisaged farming styles as groups of farmers who have a similar pattern of responses to social, cultural, political, economic, historical and farm management “forces”

Voor hem zijn bedrijfsstijlen groepen boeren die op dezelfde manier reageren op veranderingen in het krachtenveld dat de boeren ondervinden (Figuur 11). Zij doen dat op basis van hun “personal construct”, een begrip afkomstig van Kelly (1955). Een personal construct is een geheel van hypothesen die een mens heeft ten gevolge van zijn interactie met zijn omgeving en de dingen die hij gelooft. Op basis van deze hypothesen creëert iedere mens dan een verwachtingspatroon over hoe de wereld zich zal gedragen.

Figuur 11 - Het krachtenveld waarin bedrijfsstijlen naar voor komen (Thomson, 2001)

6.2. *Het waarom van bedrijfsstijlen*

Bedrijfsstijlen zijn in de eerste plaats **descriptieve sociologische entiteiten**. Voor sociologen zijn bedrijfsstijlen het instrument waarmee ze de socio-culturele verschillen tussen bedrijven verklaren. Hun doel is net die verscheidenheid aan bedrijfsvoeringen te identificeren, ze te beschrijven en eventueel de redenen van de verscheidenheid te achterhalen.

Voor economen zijn deze bedrijfsstijlen gegeven: ze vormen mee de datakrans van het economische beslissingsproces. In de discipline van **beleidsanalyse** is men net geïnteresseerd in de beslissingen die ondernemers in de toekomst nemen ten gevolge van bepaalde beleidsmaatregelen of marktontwikkelingen. Bedrijfsstijlen zijn dan de gegeven types van ondernemingen en bedrijfsvoeringen die een specifieke soort van invloed op het economische beslissingsproces uitoefenen. Iedere bedrijfsstijl wordt gekenmerkt door stijlspecifieke productiefuncties en doelfuncties. Elke bedrijfsstijl wordt met andere woorden gekenmerkt door een specifieke waardering voor factorschaarste en daardoor relatieve prijsverhoudingen. Daarom hebben bedrijfsstijlen voor economen en beleidsmakers vooral belang voor **bedrijfsindeling**: met bedrijfsstijlen hopen beleidsmakers het volledige spectrum van bedrijven te bestrijken en zo een realistisch beeld van de werkelijkheid te hebben wanneer ze beleid opmaken.

6.3. *Bedrijfsstijlen onderscheiden*

Hoe bedrijfsstijlen onderscheiden is een methodologische kwestie, die de meeste onderzoekers gelijkaardig uitvoeren. De school van **van der Ploeg** laat eerst de boeren zichzelf en andere boeren beschrijven. Uit deze analyse puurt men dan een paar discrete profielen die men dan weer voorlegt aan een andere, grotere groep boeren. Zij moeten zichzelf dan indelen in één van die groepen.

Vanclay et al. (1998) stellen deze werkwijze in vraag op grond van een aantal problemen. Vooreerst is er de “*memory bias*”: door de bedrijfsstijlen achter elkaar voor te lezen en dan een boer een keuze te laten maken bestaat het gevaar dat slechts de eerste en de laatste stijlen blijven hangen en de keuze dus niet volledig overeenstemt met de bedrijfsstijl van de boer. Een tweede pijnpunt is de “*social desirability*” van genoemde bedrijfsstijlen. Doordat de stijlen als een normatief kader worden voorgesteld, kan de boer een stijl kiezen omdat die “sociaal wenselijk” is om te hebben. In zijn eigen woorden zou hij diezelfde stijl misschien eerder met pejoratieve bewoordingen omschreven hebben en daardoor nooit zichzelf tot die stijl gerekend hebben. Een laatste pijnpunt is de “*intelligence bias*”: boeren zijn zich niet altijd bewust van de manier waarop zij boeren, en weten derhalve niet in welke groep ze zich moeten plaatsen. In dezelfde studie wordt verder gesteld dat de statistische analyse niet altijd correct verloopt: bedrijfsstijlen die statistisch niet als significant aanzien worden, worden toch weerhouden (dezelfde opmerking geldt trouwens ook voor de studie van Kerkhove). Tenslotte merken de onderzoekers nog op dat de bedrijfsopdeling door de school van van der Ploeg zich enkel richt op de positionering ten opzichte van de markt. In de studie probeert men een aantal van deze tekortkomingen te omzeilen, doch met slechts gedeeltelijk succes.

Thomson (2001) hanteert een andere methode. Bedrijfsstijlen worden niet gehaald uit hoe de boeren zichzelf benoemen, maar uit een clusteranalyse op uitspraken die ze doen over hun doelen. De boeren moesten een score van 1 tot 5 geven op 31 doelstellingen. Deze doelstellingen haalde Thomson uit literatuuronderzoek. Uit de clusteranalyse komen 10 bedrijfsstijlen naar voor die geselecteerd werden op basis van maximale gelijkheid tussen bedrijven behorende tot eenzelfde bedrijfsstijl en maximale verschillen tussen bedrijven behorende tot verschillende bedrijfsstijlen. Om geen verwarring, noch misvattingen over de bedrijfsstijlen te veroorzaken worden ze ook niet benoemd. De methodologie van Thomson laat toe om een taxonomische boom op te stellen op basis waarvan bedrijven kunnen ingedeeld worden in bedrijfsstijlen.

Algemeen kan geconcludeerd worden dat er methodologisch nog heel wat werk aan de winkel is. Het gemis aan een algemeen aanvaarde methodologie is erg problematisch voor het bedrijfsstijlenonderzoek, vermits

“Analysis of differences between styles still rests on an accurate classification of farmers into styles” (Vanclay et al, 1998)

6.4. *Bedrijfsstijlenstudies in Vlaanderen*

Het aantal bedrijfsstijlenstudies is in Vlaanderen vooralsnog beperkt tot drie: “Sterk gemengd” (Kerkhove, 1994), “En wat denkt de boer erover?” (Everaert en Lenders, 1996) en de bedrijfsstijlenstudie voor de Vlaamse melkveehouderij (Vandermersch, 2003). In de volgende paragrafen vatten we de werkwijze en de voornaamste bevindingen van deze studies samen.

6.4.1. **Sterk gemengd**

Sterk gemengd draagt de ondertitel “socio-economische analyse van agrarische bedrijvigheid in het Hageland en het Pajottenland, België” en werd uitgevoerd als een samenwerking tussen het Vlaams Agrarisch Centrum en CERES (CirC.L.E. for Rural European Studies)⁹. Eén van de doelen van “Sterk gemengd” was een antwoord vinden op de vraag: *Hoe kunnen we landbouwbedrijven (en voornamelijk gemengde bedrijven) indelen?*

Centraal in de zoektocht naar een antwoord op deze vraag was de **zelfindeling** van boeren uit de streek. Een vijftigtal boeren werd persoonlijk geconsulteerd door middel van uitgebreide open interviews, waarna van 112 andere bedrijven uit dezelfde streken kwantitatieve gegevens werden opgevraagd. Op basis van deze gegevens werd geprobeerd de strategische keuzepunten, de bedrijfsvoering en de bedrijfsontwikkelingen te linken met numerieke variabelen (uit de bedrijfseconomische gegevens) met behulp van Principale Componenten Analyse (PCA). Na een grondige analyse van de resultaten bleek dat de verscheidenheid binnen de clusters te groot was en dat sommige bedrijven in verschillende clusters konden geplaatst worden. Daarop werd besloten om niet uit te gaan van de bedrijfseconomische gegevens, maar van de kwalitatieve informatie uit de interviews. De geconsulteerde boeren deelden zichzelf in, de rest werd ingedeeld op basis van hoe andere boeren en streekkenners hen benoemden.

Volgens Kerkhove wordt aan bedrijfsstijlen vorm en inhoud gegeven door een combinatie van verschillende strategische keuzes. Deze strategische keuzes hebben betrekking op beslissingen over de resources (arbeid, kapitaal en grond: hoeveelheid en allocatie over de activiteiten), de handelingen (welke activiteiten) en bijgevolg op de resultaten van deze keuzes. Op basis van interviews met boeren en streekkenners werden strategische keuzepunten en extreme posities hierin onderscheiden en vervolgens in bedrijfsstijlen gegoten. Net zoals het bedrijfsstijlenonderzoek van van der Ploeg, worden de verschillende bedrijfsstijlen geordend in een ruimte die opgespannen wordt tussen een dimensie “**positie ten opzichte van de markt**”, met als extremen “vrijheidsgraden ten opzichte van

⁹ CERES is een sociologische groep rond Jan Douwe van der Ploeg en verbonden aan de toenmalige Landbouwuniversiteit Wageningen

markten opbouwen” en “integratie in markten”, en een dimensie “**positie ten opzichte van technologie**”, met als extremen “toepassen extern technologie aanbod” en “uitgaan van eigen inzichten en ervaring”. Kerkhove onderscheidt 5 verschillende bedrijfsstijlen in het Hageland en het Pajottenland:

- **Integratieboeren:** Integreren aan aanvoer- en/of afzetzijde, schaal is enige vrijheidsgraad, dus voornaamste doel is groeien; kapitaalintensief.
- **Gespecialiseerde gezinsbedrijven:** Centraal staat het méé zijn met laatste technologische ontwikkelingen en zelfstandig blijven; veel verscheidenheid
- **Zelfvermarkters:** Centraal staat het produceren van meer toegevoegde waarde per arbeidsvoorwerp, door zelf de producten te vermarkten en eventueel zelfs te verwerken; onafhankelijkheid tov van de markten is bijgevolg erg belangrijk.
- **Groot gemengd:** Centraal staat sprongsgewijs groeien, indien nodig door veel extern kapitaal; het inkomen komt uit massaproductie en uit schaalvoordelen.
- **Typisch gemengd:** Centraal staat een stapsgewijze groei door middel van eigen kapitaal, verschillende activiteiten, lage geldelijke uitgaven.

Er dient nogmaals vermeld te worden dat deze indeling gebeurde door de boeren en streekkenners zelf, en dat ze niet het gevolg is van statistische analyse (een feit waar Vanclay zich dus niet mee akkoord verklaarde). De bedrijfseconomische gegevens werden vervolgens vergeleken per bedrijfsstijl. Niet alleen de gemiddelde kengetallen per bedrijfsstijl, maar ook de spreiding ervan werden vergeleken voor BSS, schaal, leningen, oppervlakte, cashuitgaven, Percentage Toegevoegde Waarde (PTW), percentage van de verwachte opbrengsten, percentage verwachte inputs, mechanisatiegraad, mate waarin arbeid vervangen is door aangekochte input, aantal takken, zelfvoorziening, inkomen, arbeidsinkomen, beschikbaar inkomen en tewerkstelling.

Groot gemengd en integratieboeren werken het grootschaligst en zijn het meest gemechaniseerd, maar hebben een lage toegevoegde waarde per dier/teelt. Ze verschillen voornamelijk in de beschikbare oppervlakte, die hoger is bij groot gemengde boeren. Gespecialiseerde gezinsbedrijven en zelfvermarkters scoren beide hoger op toegevoegde waarde per dier/teelt en zijn kleinschaliger dan het algemeen gemiddelde. Daarbij halen gespecialiseerde gezinsbedrijven de toegevoegde waarde voornamelijk uit een intensieve productiewijze, terwijl zelfvermarkters extensief werken, maar toegevoegde waarde halen uit hogere afzetprijzen. Ten opzichte van typisch gemengd zijn gespecialiseerde gezinsbedrijven kleiner en beschikken ze over weinig oppervlakte. Groot gemengd en typisch gemengd verschillen voornamelijk in grootte, hun verhouding ten opzichte van de markt (groot gemengd is afhankelijker dan typisch gemengd en neigt eerder naar integratie) en de verwevenheid van de takken (groot gemengd bestaat uit verschillende takken die echter los van elkaar staan).

6.4.2. En wat denkt de boer erover?

Everaert en Lenders (1996) lieten 1120 landbouwers in een uitgebreid interview zelf kiezen uit een aantal vooraf gedefinieerde bedrijfsstijlen, die ze haalden uit het onderzoek van van der Ploeg (1994):

- **fijnregelaar**: via toewijding en vakmanschap zorgen voor een goede opbrengst
- **kostenbespaarder**: met zo weinig mogelijk kosten *verder* boeren
- **groeier**: via investeringen werken aan uitbouw van het bedrijf
- **arbeidsbespaarder**: via mechanisatie meer produceren
- **uitboller**: denken aan uitbollen
- geen opinie

De laatste twee werden buiten beschouwing gelaten, al was het aandeel van de uitbollers groter dan van de arbeidsbespaarders. De bedrijfsstijlen werden vervolgens tegen het licht van verschillende dimensies gehouden, waaruit een aantal interessante elementen vastgesteld konden worden.

Ongeveer de helft van alle ondervraagden beschouwde zichzelf als een fijnregelaar, gevolgd door 30% kostenbespaarders. Slechts 1 op 10 beschouwt zichzelf als een groeier en minder dan 10 % vond zichzelf in de eerste plaats een arbeidsbespaarder.

Kostenbespaarders werden relatief meer aangetroffen bij oudere boeren, minder opgeleide boeren en bij de kleinere bedrijven. Groeiers en arbeidsbespaarders bevonden zich algemeen in jongere leeftijdsklassen, de beter opgeleide boeren, bij grotere bedrijven en opvallend ook voornamelijk bij tuinbouwbedrijven. Het aandeel van de fijnregelaars was vrij constant over de verschillende leeftijdsklassen, opleidingsklassen, dimensieklassen, maar werd algemeen meer gevonden bij runderjong- en mestveebedrijven dan bij tuinbouwbedrijven.

6.4.3. Bedrijfsstijlenstudie Vlaamse melkveehouderij

In deze studie, uitgevoerd door Mieke Vandermersch, werden bij 79 Vlaamse melkveebedrijven enquêtes afgenomen om bedrijfsstijlen te kunnen onderscheiden. De onderzoekster merkt echter op dat de steekproef niet als representatief mag aanzien worden voor de volledige Belgische populatie. Vermits het boeren zijn die zowel deel uitmaken van het boekhoudnet van de Boerenbond als mee wilden werken aan het onderzoek, mag men veronderstellen dat voornamelijk “betere bedrijven” onderzocht werden.

Aan alle boeren werd een vragenset voorgelegd die peilde naar 7 categorieën:

- Persoonlijke karakteristieken: leeftijd, opleiding, etc

- Bedrijfskarakteristieken: takken, aantal VAK, etc
- Keuze uit 7 bedrijfsstijlen
- Aangeven welke objectieven en strategieën gevolgd worden
- Appreciatie over stellingen in verband met verschillende aspecten van het bedrijfsmanagement
- Gebruik van managementhulpmiddelen
- Menselijk en sociaal kapitaal

De 7 bedrijfsstijlen werden onderscheiden op basis van studies van Kerkhove (1994), van der Ploeg (1994) en Everaert en Lenders (1996) en aan de boeren voorgelegd:

- **Fijnreguleerder:**
- **Kostenbespaarder**
- **Groeier**
- **Arbeidsbespaarder**
- **Verbreder binnen de landbouw**
- **Verbreder buiten de landbouw**
- **Uitboller**

De vergelijking van de door de boeren zelf gedeclareerde bedrijfsstijlen en de uitgekozen objectieven levert grote tegenstrijdigheden op. Vandermersch besluit hieruit dat een bedrijfsstijl meer het ontwikkelingspatroon is dat de boer zou willen volgen¹⁰. Daar tegenover zouden de objectieven en strategieën aangeven wat de boer dan werkelijk doet. Er werd besloten in het onderzoek verder geen gebruik meer te maken van de zelfgedecclareerde bedrijfsstijlen en doelstellingen.

Vandermersch trachtte dan met behulp van de aangeduide aspecten van managementingesteldheid¹¹ en de beschikbare bedrijfseconomische kengetallen alsnog bedrijfsstijlen te onderscheiden. Door middel van factoranalyse, gevolgd door een clusteranalyse, werd onderzocht of de variatie in de gekozen aspecten van managementingesteldheid (3 laatste categorieën uit de vragenlijst, cfr infra) niet verklaard kon worden door patronen erin. Er werd met andere woorden naar bedrijfsstijlen gezocht als groepering van **dezelfde aspecten van managementingesteldheid**. De factoranalyse resulteerde in 16 factoren die gegroepeerd konden worden in 5 clusters, die echter door een te grote variatie niet in bedrijfsstijlen kunnen ingedeeld worden.

Ook een factor- en clusteranalyse van bedrijfseconomische kengetallen leidde niet tot consistente bedrijfsstijlen, al werd hier dezelfde methodologie gebruikt als degene die door van der Ploeg gebruikt wordt in zijn bedrijfsstijlenstudies. Vandermersch

¹⁰ Het lijkt ook mogelijk te zijn dat de resultaten vertekend zijn door de vraagstelling: in de studie werden niet alle vragen op dezelfde manier gesteld en werden de vertekeningen van de vraagstelling niet op voorhand onderzocht.

¹¹ Vandermersch geeft hier zelf aan dat het voornamelijk over de aspecten van operationele managementingesteldheid gaat.

stelt zich echter de vraag of de factoren zelf wel als bedrijfsstijlen mogen onderscheiden worden. De gevonden factoren zijn enkel dimensies die nodig zijn om de gevonden variatie in te projecteren. Het is pas aan de hand van clusteranalyse dan dat groepen kunnen gevonden worden. Statistische parameters geven echter aan dat de gevonden clusters geen voldoende homogeniteit vertonen en er wordt geargumenteed dat bedrijfskenmerken en kengetallen niet noodzakelijk een goede afspiegeling zijn van de managementingesteldheid.

Er blijkt wel een samenhang te zijn tussen afzonderlijke aspecten van managementingesteldheid enerzijds en bedrijfsstructuur en bedrijfsresultaten anderzijds. Zo blijkt zelfstandigheid te resulteren in een hoger saldo per 100 liter melk en blijkt de omvang van de melkveetak kleiner te zijn naarmate de boer risicomijdender is. Vandermersch concludeert dan ook dat bedrijfsindeling op basis van operationele managementingesteldheid enkel mogelijk is indien men zich richt op één of enkele dimensies ervan. Slechts dan kunnen verschillen in bedrijven naar voor komen.

6.5. Belang voor beleidsanalyse

Bovenstaande analyse toont dat “bedrijfsstijlen” een nuttig concept zijn voor **bedrijfsindeling** bij beleidsanalyse. Ze kunnen voornamelijk een functie vervullen in het verklaren of het aangeven van kritieke factoren die de verschillen in bedrijfsontwikkeling verklaren. Ze kunnen dan ook voornamelijk nuttig zijn bij het opstellen van bedrijfsmodellen voor ex-ante beleidsevaluatie.

Om tot een goede beleidsevaluatie te komen is het bijgevolg wenselijk dat bedrijfsstijlen gedefinieerd worden. Het is echter nog onduidelijk wat de juiste **definitie** van een bedrijfsstijl is. Verschillende onderzoekers definiëren deze stijlen voorlopig nog op een verschillende manier of interpreteren een definitie op een verschillende manier. Bovendien is men het niet overal eens met de gebruikte **methodologie** om bedrijfsstijlen te onderscheiden en het staat vast dat er nog onderzoek nodig is om dit op punt te krijgen.

Een mogelijke piste die daarbij gevolgd kan worden is eerder te vertrekken vanuit harde cijfers en daaruit op basis van statistische gegevens over verschillen in bedrijfsontwikkeling bedrijfsstijlen te destilleren. Voor analyses op basis van kwalitatieve informatie is er dus eerst nog wat methodologisch werk aan de winkel.

In Vlaanderen is de hoeveelheid bedrijfsstijlenstudies vooralsnog beperkt tot drie. In alledrie de studies blijkt het niet mogelijk om op basis van statistische technieken (factoranalyse en clusteranalyse) bedrijfsstijlen te onderscheiden. Kerkhove gaat echter verder met de stijlen die de boeren zelf definieerden en weerhoudt er 5. Everaert en Lenders beschouwen 4 bedrijfsstijlen, na exclusie van de uitbollers. Vandermersch richt zich op het operationele management en concludeert dat

bedrijfsgroepering enkel relevant is indien slechts één of enkele aspecten van het management bekeken worden. Slechts dan kunnen bedrijven ingedeeld worden op basis van bedrijfskenmerken.

7. Andere bedrijfsindelingen

Naast de reeds beschreven indelingen kunnen land- en tuinbouwbedrijven ook nog op andere manieren ingedeeld worden. De landbouwactiviteiten spelen zich immers af binnen een fysische context (opdeling naar bedrijfsstructuur, geografische ligging, etc) en verschillen de bedrijfsleiders ook nog op andere punten dan enkel hun bedrijfsvoering (opdeling naar opleidingsniveau, leeftijdsklasse, etc). Bovendien zijn er nog verschillen in de productiemethodes en teeltwijzen die ook een waardevolle bedrijfsindeling kunnen opleveren, bv. biologisch – gangbaar e.d.

Ook hier geldt dat deze opdeling voor het economische proces als datakrans aanzien worden, terwijl ze voor sociologen, geografen en demografen net het object van studie zijn. Op deze indelingen wordt in deze studie niet ingegaan, omdat de gehanteerde indeling sterk afhankelijk is van studie tot studie. Sociologische en geografische parameters zijn desalniettemin kenmerken die erg bepalend kunnen zijn voor de impact van het beleid.

8. Referenties

Boerenbond, 2002. Wetgeving in Land- en Tuinbouw, vierde, herziene druk. Boerenbond, Leuven.

Bourdieu, P. 1977, Outline of a theory of practice, Cambridge University Press

Centrum voor Landbouweconomie (C.L.E.), 2000, De rendabiliteit van het landbouwbedrijf van 1989(90) tot 1998(99), Actualisatie van de gewogen resultaten), Verslag A02-41, Brussel, Centrum voor Landbouweconomie., 57 pp.

Centrum voor Landbouweconomie, 2003a, De rendabiliteit van het landbouwbedrijf in 2001. Publicatie 2.02. Brussel, 69 p.

Centrum voor Landbouweconomie, 2003b, De rendabiliteit van het tuinbouwbedrijf in 2001. Publicatie 2.01. Brussel, 69 p.

Commissie, 1985, Beschikking van de commissie van 7 juni 1985 houdende invoering van een communautaire typologie van de landbouwbedrijven, 86/337/EEG, Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen, L 220, 17 augustus 1985

Cotteleer, C., Gardebroek, K., Vrolijk, H.J.C. en Dol, W. 2003. Opfriscursus statistiek. Rapport 8.03.05. Landbouweconomisch Instituut, Den Haag, 149 pp.

De Lembre, E. 2001. Handboek Boekhouden. Deel 2: Het Belgisch Boekhoudrecht. Wolters Plantyn, Mechelen.

Dijk, J. (ed.), Input-output relaties en de besluitvorming van boeren, Programmeringsstudies NRLO, Rapport 97/21, Den Haag, 32 p.

Everaert, H. en Lenders, S., 1996, En wat denkt de boer erover? Een sociologisch onderzoek naar de houding van de Belgische bedrijfsleiders tegenover hun beroepssituatie, L.E.I. – publicaties nr. 586, Brussel, Landbouweconomisch Insituut

Goffinet, R., 1988. Extrapolation des résultats comptables agricoles individuels à l'ensemble des agriculteurs par un système de pondération. Document de l'I.E.A. no.19, Brussel, 100 p.

Gotzen, R., 1997, De Belgische pachtwetgeving. Recht en Praktijk, nr 27, Kluwer Rechtswetenschappen België, Antwerpen, 245 p.

Hellemans, R., 2001, Classification actualisée des exploitations agricoles Belges, C.L.E. – Etude nr A91, Brussel, Centrum voor Landbouweconomie

- Kelly, G. 1955, The psychology of personal constructs. Norton, New York
- Kerkhove, G., 1994. Sterk gemengd – een socio-economische analyse van agrarische bedrijvigheid in het Hageland en Pajottenland, België, Studies van Landbouw en Platteland 12, Landbouwuniversiteit Wageningen
- Leeuwis, C. 1993. Of computers, myths, and modelling: The social construction of diversity, knowledge, information and communication technologies in Dutch horticulture and agricultural extension. Wageningen Studies in Sociology nr. 36, Department of Sociology, Wageningen Agricultural University
- Maes, R. 1986. Administratief Recht, I, Acco, Leuven
- Nationaal Instituut voor de Statistiek, 2000, Activiteitenomenclatuur NACE-BEL, met toelichtingen. 2de druk. Nationaal instituut voor de statistiek, pp. 286
- Nationaal Instituut voor de Statistiek, 2001, Landbouwtelling op 15 mei 2000. Nationaal Instituut voor de Statistiek. Brussel
- Nationaal Instituut voor de Statistiek, 2004, Landbouwtelling op 1 mei 2003 – Handleiding voor de telling. Nationaal Instituut voor de Statistiek. Brussel, pp. 86
- Ooghe, H., Vandermoere, P. en Waeyaert, N. 2003. De financiële toestand van de Vlaamse ondernemingen: sleutelratio's en risico-indicatoren 1992-2001. Steunpunt Ondernemerschap, Leuven, 109 p.
- Ooghe, H. en Van Wymeersch, 2003, Handboek financiële analyse van de onderneming, deel 1. Intersentia, Antwerpen, 469 p.
- Shucksmith, M. en Herrmann, V. 2002, Future changes in British agriculture: Projecting divergent farm household behaviour, Journal of Agricultural Economics 53 (1), 37 - 50
- Stedula. 2003. Jaarverslag 2001-2002. Steunpunt Duurzame Landbouw. Publicatie 2, 273 p.
- Stuyck, D., 1982. La disparité interne des revenus dans l'agriculture belge. Cahiers de l'I.E.A. no. 224/RR-181, Brussel
- Taragola N. en Van Lierde, D. 1996. Revision of farm typology in order to obtain more continue accounting date series. In: Beers et al. Pacioli 3. Need for change. Workshop report. Mededeling 536. Landbouweconomisch Instituut, Den Haag, 342 p.
- Taragola, N. 2003. Knelpunten en toekomstperspectieven van de Vlaamse snijbloemsector. Publicatie 1.05. Brussel, Centrum voor Landbouweconomie

Thomson, D. 2001, Different pebbles, same pond: "Farming styles" in the Loddon catchment of Victoria. In: Exploring beyond the boundaries of extension Australasia-Pacific Extension Network International Conference 3-5 October 2001, University of Southern Queensland, Toowoomba, Queensland

Vanclay, F., Mestiti, L. en Howden, P., 1998. Styles of farming and farming subcultures: Appropriate concepts for Australian rural sociology?, *Rural Society* 8 (2): 85-107.

Vandermersch, M. 2003. Bedrijfsstijlen en efficiëntie in de Vlaamse melkveehouderij. Resultaten van het onderzoeksproject 'Structuur en toekomstperspectieven van de Belgische melkveehouderij'. Wetenschappelijk eindrapport. Afdeling Landbouw- en Milieueconomie, Katholieke Universiteit Leuven, Leuven, 57 p.

Van der Ploeg, J.D., 1999. De virtuele boer, Van Gorcum, Assen, pp. 101-156.

Van der Ploeg, J.D. 1994, Styles of farming: an introductory on concepts and methodology, in: van der Ploeg, J.D. en Long, A. (eds.), *Born from within, practice and perspectives of endogenous rural development*, Van Gorcum, Assen, pp. 7-30.

Van der Ploeg, J.D. (ed.) 2002. *Living countrysides: Rural development processes in Europe: The state of the art*. Elsevier, The Netherlands

Van Lierde, 1986, Een nieuw klassifikatieschema voor de Belgische tuinbouwbedrijven. LEI-documenten met beperkte verspreiding nr.7, Landbouweconomisch Instituut, Brussel, 126 p.

Van Lierde, D. en Taragola, N., 1998, De Belgische tuinbouw in Nationaal en Europees perspectief. Deel I: Nationaal perspectief. C.L.E.- studie A 82, Brussel, Centrum voor Landbouweconomie

Van Lierde, D. en Taragola, N., 2000, Structuur van de Belgische tuinbouwbedrijven in 1999, C.L.E. – studie nr. A90, Brussel, Centrum voor Landbouweconomie

Van Lierde, D., Taragola, N., Bouquiaux, J.-M. en Hellemans, R., 2002. A new methodology for stratification and weighting of the Belgian FADN. In: Beers et al. Paciolli 9. Innovations in the FADN. Report 8.02.02. Landbouweconomisch Instituut, Den Haag, 220 p.

Vlaamse Onderzoekseenheid Land- en Tuinbouweconomie (VOLT). 2002. Landbouw in zakformaat. Land- en Tuinbouw in Vlaanderen 2002. 35 p.

Villers, A., 1976. La disparité des revenus dans l'agriculture belge. Notes de l'I.E.A. no. 53, Brussel.

Vrolijk, H.J.C. en Lodder, K. 2002. Voorstel tot vernieuwing van het steekproefplan voor het Bedrijven-Informatienet. Rapport 1.02.02. Landbouweconomisch Instituut. 85 p.

Vrolijk, H.J.C., Dol, W. en Cotteleer, G., 2002a. Schatten van kenmerken van kleine deelgebieden. Rapport 8.02.05. Landbouweconomisch Instituut, Den Haag, 110 p.

Vrolijk, H.C.J., Cotteleer, G., van Dijk, J.P.M. en Lodder, K., 2002b. De steekproef voor het Bedrijven-Informatienet van het LEI. Bedrijfskeuze 2001, selectieplan 2002 en evaluatie 1999. Rapport 1.02.04. Landbouweconomisch Instituut, Den Haag, 70 p.

[1] http://www.statbel.fgov.be/products/nacebel_nl.asp [30/07/2003]

[2] http://www.statbel.fgov.be/products/pm51_nl.asp [27/11/2003]

[3] http://europa.eu.int/comm/eurostat/ramon/nace_rev1_1/intro_nl.zip [27/11/2003]

9. Bijlage 1: De communautaire typologie van de productierichtingen in land- en tuinbouw

Hellemans, 2001.

Algemene PR	Hoofd PR	Bijzondere PR	Onderverdeling bijzondere PR
1. Gespecialiseerde akkerbouwbedrijven	13. Bedrijven gespecialiseerd in de teelt van granen, oliehoudende zaden en eiwithoudende gewassen. 14. Algemene akkerbouwbedrijven	131. Bedrijven gespecialiseerd in de teelt van granen (andere dan rijst), oliehoudende zaden en eiwithoudende gewassen. 132. Gespecialiseerde rijstbedrijven. 133. Bedrijven met gecombineerde teelt van granen, oliehoudende zaden, eiwithoudende gewassen en rijst 141. Gespecialiseerde hakvruchtbedrijven 142. Bedrijven met gecombineerde graan- en haakvruchtenteelt 143. Gespecialiseerde akkerbouwgroentebedrijven 144. Bedrijven met diverse akkerbouwgewassen	1441. Gespecialiseerde tabakbedrijven 1442. Gespecialiseerde katoenbedrijven 1443. Bedrijven met diverse combinaties van akkerbouwgewassen
2. Gespecialiseerde tuinbouwbedrijven	20. Gespecialiseerde tuinbouwbedrijven	201. Gespecialiseerde bedrijven tuinbouwgroenten 202. Gespecialiseerde bedrijven bloemen en sierplanten 203. Tuinbouwbedrijven met diverse teelten	2011. Open grond 2012. Onder glas 2013. Open grond en onder glas gecombineerd 2021. Open grond 2022. Onder glas 2023. Open grond en onder glas gecombineerd 2031. Open grond 2032. Onder glas 2033. Gespecialiseerde champignonbedrijven 2031. Bedrijven met diverse combinaties van tuinbouwteelten
3. Gespecialiseerde bedrijven blijvende	31. Gespecialiseerde bedrijven wijnbouw en druiventeelt	311. Gespecialiseerde wijnbouwbedrijven - kwaliteitswijn 312. Gespecialiseerde wijnbouwbedrijven - andere dan	

teelten	32. Gespecialiseerde fruit en citrusteelbedrijven 33. Gespecialiseerde olijventeeltbedrijven 34. Bedrijven met diverse combinaties van blijvende teelten	kwaliteitswijnen 313. Wijnbouwbedrijven - k.waliteitswijnen en andere wijnen 314. Bedrijven met druiventeelt voor diverse bestemmingen 321. Gespecialiseerde fruitteeltbedrijven (andere dan citrusfruit) 322. Gespecialiseerde citrusbedrijven 323. Bedrijven met gecombineerde fruit- en citrusteelt 330. Gespecialiseerde olijventeeltbedrijven 340. Bedrijven met diverse combinaties van blijvende teelten	3141. Gespecialiseerde bedrijven tafeldruiven 3142. Gespecialiseerde bedrijven rozijnen 3143. Bedrijven met gemengde druiventeelt 3211. Gespecialiseerde vers fruitbedrijven (andere dan citrusfruit) 3212. Gespecialiseerde notenteeltbedrijven 3213. Bedrijven met combinatie vers fruit (andere dan citrusfruit) en noten
4 Gespecialiseerde graasdierbedrijven	41. Gespecialiseerde melkveebedrijven 42. Gespecialiseerde runderjong- en mestveebedrijven 43. Rundveebedrijven: melk, jong- en mestvee gecombineerd 44. Graasdierbedrijven: schapen, geiten en andere	411. Gespecialiseerde melkbedrijven 412. Gespecialiseerde melkbedrijven met jongvee 421. Gespecialiseerde rundveebedrijven – richting jongvee 422. Gespecialiseerde rundveebedrijven – richting mestvee 431. Rundveebedrijven – melk met jong- en mestvee 432. Rundveebedrijven – jong- en mestvee met melk 441. Gespecialiseerde schapenbedrijven 442. Bedrijven met schapen en rundvee gecombineerd 443. Gespecialiseerde geitenbedrijven 444. Bedrijven met diverse graasdieren zonder overheersende richting	
5. Gespecialiseerde veredelingsbedrijven	50. Gespecialiseerde veredelingsbedrijven	501. Gespecialiseerde varkensbedrijven	5011. Gespecialiseerde fokvarkensbedrijven 5012. Gespecialiseerde mestvarkensbedrijven 5013. Bedrijven met gecombineerde

		502. Gespecialiseerde pluimveebedrijven 503. Veredelingsbedrijven met diverse produktiecombinaties	varkensfokkerij en -mesterij 5021. Gespecialiseerde legkippenbedrijven 5022. Gespecialiseerde slachtpluimveebedrijvenj 5023. Bedrijven met combinaties van legkippen en slachtpluimvee 5031. Bedrijven met gecombineerde varkens- en pluimveehouderij 5032. Bedrijven met gecombineerde varkens- en pluimveehouderij en andere veredeling
6. Bedrijven met combinaties van gewassen	60. Bedrijven met combinaties van gewassen	601. Bedrijven met combinaties van tuinbouw met blijvende teelten 602. Akker- en tuinbouwbedrijven 603. Akker- en wijnbouwbedrijven 604. Akkerbouw en blijvende teeltbedrijven 605. Bedrijven met combinaties van gewassen (accent op akkerbouw) 606. Bedrijven met combinaties van gewassen (accent op tuinbouw of blijvende gewassen)	6061. Tuinbouw 6062. Permanente teelten
7. Bedrijven met combinaties van veeteelt	71. Bedrijven met veeteeltcombinaties accent op graasdieren 72. Bedrijven met veeteeltcombinaties , accent op veredeling	711. Bedrijven met veeteeltcombinaties, accent op melkvee 712. Bedrijven met veeteeltcombinaties, accent op graasdieren andere dan melkvee 721. Bedrijven met veeteeltcombinaties: veredeling met melkvee 722. Bedrijven met veeteeltcombinaties: veredeling met graasdieren andere dan melkvee 723. Bedrijven met veeteeltcombinaties: veredeling en allerlei vee	
8. Bedrijven met combinaties van gewassen met veeteelt	81. Bedrijven met combinaties van akkerbouw en graasdieren 82. Bedrijven met diverse gewassen- en veeteeltcombinaties	811. Bedrijven met combinaties van akkerbouw met melkvee 812. Bedrijven met combinaties van melkvee met akkerbouw 813. Bedrijven met combinaties van akkerbouw met graasdieren andere dan melkvee 814. Bedrijven met combinaties van graasdieren andere dan melkvee met akkerbouw 821. Bedrijven met combinaties van akkerbouw en veredeling 822. Bedrijven met combinaties van akkerbouw en veredeling 823. Bedrijven met gemengde gewassen en veeteelt	8231. Bijenteeltbedrijven 8232. Diverse gemengde bedrijven

9. Niet te classificeren bedrijven			
---------------------------------------	--	--	--

10. Bijlage 2: Nace-bel codes Landbouw

(http://www.mineco.fgov.be/enterprises/crossroads_bank/xls/NACEBEL_NL.xls,
26/11/03)

NACEBEL			
eind geldigheid op 30.06.2003			
nieuwe code op 01.07.2003			
nieuwe titel op 01.07.2003			
CODE	OMSCHRIJVING	BEGIN DATUM	EIND DATUM
01	Landbouw, jacht en aanverwante diensten	01.01.1993	31.12.9999
011	Akkerbouw en tuinbouw	01.01.1993	31.12.9999
0111	Teelt van granen en andere akkerbouwgewassen, n.e.g	01.01.1993	31.12.9999
01110	Teelt van granen en andere akkerbouwgewassen, n.e.g	01.01.1993	31.12.9999
0111001	graanteelt : tarwe, rogge, gerst, haver, maïs, rijst, enz.	01.01.1993	31.12.9999
0111002	aardappelteelt	01.01.1993	31.12.9999
0111003	suikerbietenteelt	01.01.1993	31.12.9999
0111004	tabaksteelt	01.01.1993	31.12.9999
0111005	teelt van oliehoudende zaden en vruchten : aardnoten, sojabonen, koolzaad, enz.	01.01.1993	31.12.9999
0111006	teelt van hopbellen en wortels en knollen met een hoog zetmeel- of inulinegehalte	01.01.1993	31.12.9999
0111007	katoenteelt; teelt van diverse vezelgewassen; het roten van vezelgewassen.	01.01.1993	31.12.9999
0111008	teelt van droogge oogste zaden van peulvruchten zoals erwten en bonen.	01.01.1993	31.12.9999
0111009	teelt van geneeskrachtige planten en van planten gebruikt voor insecten- of parasietenbestrijding en dergelijke.	01.01.1993	31.12.9999
0111010	teelt van zaai- en plantgoed voor de akkerbouw.	01.01.1993	31.12.9999
0111011	teelt van overige akkerbouwgewassen, niet elders genoemd.	01.01.1993	31.12.9999
0112	Teelt van groenten, tuinbouw- en kwekerijproducten	01.01.1993	31.12.9999
01121	Groenteteelt	01.01.1993	31.12.9999
0112101	groenteteelt : tomaten, meloenen, uien, kool, sla, wortelen, bonen, kers (waterkers, tuinkers, enz.), suikermaïs, courgettes, komkommers, aubergines, prei, enz.	01.01.1993	31.12.9999
0112102	kruidenteelt : kappers, paprika's, venkel, peterselie, kervel, dragon, marjolein, enz.	01.01.1993	31.12.9999
0112103	teelt van paddestoelen en truffels, het verzamelen van paddestoelen en truffels in het bos	01.01.1993	31.12.9999
0112104	teelt van zaai- en plantgoed voor de groenteteelt.	01.01.1993	31.12.9999
01122	Bloementeel	01.01.1993	31.12.9999

0112201	teelt van bloemen, snijbloemen en kamerplanten	01.01.1993	31.12.9999
0112202	vervaardiging van gedroogde bloemen	01.01.1993	31.12.9999
0112203	teelt van zaai- en plantgoed voor de bloementeelt	01.01.1993	31.12.9999
01123	Boomkwekerijen	01.01.1993	31.12.9999
0112301	teelt van planten bestemd om te worden overgeplant : struiken, heesters, sierbomen, bomen en plantgoed voor fruitaanplantingen, enz.	01.01.1993	31.12.9999
0112302	teelt van zoden om te verplanten	01.01.1993	31.12.9999
0113	Fruitteelt	01.01.1993	31.12.9999
01130	Fruitteelt	01.01.1993	31.12.9999
0113001	fruitteelt : de teelt van appels, peren, citrusvruchten, abrikozen, aardbeien, bessen, kersen, perziken, bananen, avocado's, dadels, enz.	01.01.1993	31.12.9999
0113002	teelt van wijn- en tafeldruiven; vervaardiging van wijn in combinatie met de druiventeelt.	01.01.1993	31.12.9999
0113003	teelt van eetbare noten, inclusief kokosnoten.	01.01.1993	31.12.9999
0113004	teelt van gewassen bestemd voor de vervaardiging van dranken zoals koffie, cacao, thee en maté.	01.01.1993	31.12.9999
0113005	teelt van specerijgewassen : laurier, baziëkruid, anijs, koriander, komijn, kaneel, kruidnagel, muskaatnoot, gember, enz.	01.01.1993	31.12.9999
0113006	teelt van olijven; vervaardiging van olijfolie in combinatie met de teelt van olijven.	01.01.1993	31.12.9999
012	Veeteelt	01.01.1993	31.12.9999
0121	Rundveehouderij	01.01.1993	31.12.9999
01210	Rundveehouderij	01.01.1993	31.12.9999
0121001	rundveeteelt	01.01.1993	31.12.9999
0121002	productie van rauwe koemelk.	01.01.1993	31.12.9999
0122	Schapen-, geiten-, paarden-, ezel-, muilieren- of muilezelhouderij	01.01.1993	31.12.9999
01220	Schapen-, geiten-, paarden-, ezel-, muilieren- of muilezelhouderij	01.01.1993	31.12.9999
0122001	schapen- en geitenhouderij	01.01.1993	31.12.9999
0122002	houden en fokken van paarden, ezels, muilieren en muilezels	01.01.1993	31.12.9999
0122003	productie van ruwe wol	01.01.1993	31.12.9999
0122004	productie van rauwe schape- en geitemelk	01.01.1993	31.12.9999
0123	Varkenshouderij	01.01.1993	31.12.9999
01231	Fokvarkenshouderij	01.01.1993	31.12.9999
0123101	fokvarkenshouderijen, inclusief de fokkerijen van everzwijnen	01.01.1993	30.06.2003
01232	Varkensvetmesterijen	01.01.1993	31.12.9999
0123201	varkensvetmesterijen, inclusief de vetmesterijen voor derden	01.01.1993	30.06.2003
0124	Pluimveehouderij	01.01.1993	31.12.9999
01241	Kippenkwekerijen	01.01.1993	31.12.9999
0124101	kippenkwekerijen	01.01.1993	30.06.2003
01242	Productie van eieren	01.01.1993	31.12.9999
0124201	productie van eieren	01.01.1993	30.06.2003
01243	Overige pluimveehouderijen	01.01.1993	31.12.9999

0124301	kwekerijen van eenden, ganzen, kalkoenen en parelhoenderen	01.01.1993	30.06.2003
0125	Overige dierenfokkerijen	01.01.1993	31.12.9999
01250	Overige dierenfokkerijen	01.01.1993	31.12.9999
0125001	bijenteelt en de productie van honing en bijenwas	01.01.1993	31.12.9999
0125002	fokken van konijnen	01.01.1993	31.12.9999
0125003	fokken van huisdieren	01.01.1993	31.12.9999
0125004	fokken van pelsdieren	01.01.1993	31.12.9999
0125005	fokken van wild	01.01.1993	31.12.9999
0125006	teelt van zijderupsen, productie van cocons van zijderupsen	01.01.1993	31.12.9999
0125007	kweken van kikkers en waterreptielen	01.01.1993	31.12.9999
0125008	kweken van huisjesslakken (escargots)	01.01.1993	31.12.9999
0125009	fokken van overige dieren, niet elders genoemd	01.01.1993	31.12.9999
013	Gemengd landbouwbedrijf	01.01.1993	31.12.9999
0130	Gemengd landbouwbedrijf	01.01.1993	31.12.9999
01300	Gemengd landbouwbedrijf	01.01.1993	31.12.9999
0130001	teelt van gewassen in combinatie met het fokken van vee, voor zover de omzet voor elk van de afzonderlijke activiteiten minder dan 2/3 van de totale omzet bedraagt.	01.01.1993	30.06.2003
014	Diensten verwant aan de landbouw en de veeteelt	01.01.1993	31.12.9999
0141	Diensten in verband met verwant aan de landbouw; aanleg en onderhoud van tuinen en parken	01.01.1993	31.12.9999
01410	Diensten in verband met verwant aan de landbouw; aanleg en onderhoud van tuinen en parken	01.01.1993	31.12.9999
0141001	het voorbereiden van landbouvvelden.	01.01.1993	31.12.9999
0141002	het opzetten van een teelt.	01.01.1993	31.12.9999
0141003	behandeling van landbouwgewassen.	01.01.1993	31.12.9999
0141004	het besproeien van gewassen ook indien vanuit de lucht	01.01.1993	31.12.9999
0141005	ongediertebestrijding (ook konijnen) m.b.t. de landbouw.	01.01.1993	31.12.9999
0141006	snoeien van fruitbomen en wijnstokken	01.01.1993	31.12.9999
0141007	overplanten van rijst, uitdunnen van bieten.	01.01.1993	31.12.9999
0141008	oogsten en eerste behandeling van de gewassen voor primaire markten, zoals wassen, sorteren, desinfecteren, verpakken (ook indien de verpakking voor een beperkte periode de conservering bevordert), en	01.01.1993	31.12.9999
0141009	het snoeien van bomen en heggen.	01.01.1993	31.12.9999
0141010	exploitatie van irrigatiesystemen.	01.01.1993	31.12.9999
0141011	aanleggen en onderhouden van tuinen, parken en het groene gedeelte van sportvelden.	01.01.1993	31.12.9999
0141012	verhuur van landbouwmachines en -werktuigen met bedieningspersoneel.	01.01.1993	31.12.9999
01411	Creatie, aanleg en onderhoud van tuinen en plantsoenen	01.01.1993	30.06.2003
01412	Overige diensten verwant aan de landbouw, n.e.g.	01.01.1993	30.06.2003

0142	Diensten in verband met de veeteelt, exclusief veterinaire dienstverlening	01.01.1993	31.12.9999
01420	Diensten in verband met de veeteelt, exclusief veterinaire dienstverlening	01.01.1993	31.12.9999
0142001	kunstmatische inseminatie (veeteelt)	01.01.1993	31.12.9999
0142002	scheren van schapen voor derden.	01.01.1993	31.12.9999
0142003	inspecteren van kuddes, drijven van vee, het laten weiden van andermans vee, het kapoenen van gevogelte, het reinigen van hokken.	01.01.1993	31.12.9999
0142004	schutstallingen, pensions en andere asielen voor dieren.	01.01.1993	31.12.9999
0142005	wassen en toiletteren van huisdieren.	01.01.1993	31.12.9999
015	Jacht, zetten van vallen en fokken van wild, alsmede diensten in verband met deze activiteiten	01.01.1993	31.12.9999
0150	Jacht, zetten van vallen en fokken van wild, alsmede diensten in verband met deze activiteiten	01.01.1993	31.12.9999
01500	Jacht, zetten van vallen en fokken van wild, alsmede diensten in verband met deze activiteiten	01.01.1993	31.12.9999
0150001	de jacht op en het plaatsen van vallen of strikken voor dieren op commerciële basis voor de voedselvoorziening, om bont of huiden te verzamelen, t.b.v. onderzoekscentra en dierentuinen of voor gebruik	01.01.1993	31.12.9999
0150002	de productie van pelterijen of van huiden en vellen van reptielen of vogels, afkomstig van de jacht of van het zetten van vallen.	01.01.1993	31.12.9999
0150003	diensten ter bevordering van de jacht en het zetten van vallen op commerciële basis.	01.01.1993	31.12.9999
0150004	het vangen van zeezoogdieren als walrussen en zeehonden.	01.01.1993	31.12.9999

11. Bijlage 3: De landbouwtelling van de NIS

Bron: http://www.statbel.fgov.be/products/pm51_nl.asp, 27/11/2003

Zijn onderworpen aan de landbouwtelling: alle landbouwbedrijven die landbouwproducten voortbrengen om ze te verkopen en die hun bedrijfszetel in België hebben.

Onder **landbouwproducten** dient te worden verstaan :

- plantenteelt: granen, aardappelen, suikerbieten, nijverheidsgewassen, voedergewassen, tuinbouwgewassen (fruit, groenten, sierplanten, boomkwekerijen), in volle grond en in serres, enz.
- veeteelt : dieren, nuttig voor de landbouw omwille van de arbeid die ze leveren of de producten die ze voortbrengen. Het gaat dus om runderen, varkens, gevogelte, schapen, geiten, landbouwpaarden, enz.

De openbare of semi-openbare instellingen (onderzoekstations, ziekenhuizen, religieuze gemeenschappen, scholen en gevangenissen) worden eveneens aan de landbouwtelling onderworpen, zelfs als zij niet produceren voor de verkoop, voor zover ze minstens één are grond bewerken of dieren houden.

De ondernemingen voor landbouwwerken die geen eigen productie voortbrengen en de coöperatieven voor het gemeenschappelijke gebruik van landbouwmaterieel zijn eveneens aan de landbouwtelling onderworpen. Deze bedrijven moeten slechts een vereenvoudigd formulier over het landbouwmaterieel invullen.

De landbouwtelling wordt uitgevoerd via de gemeentebesturen. De aangiften moeten opgenomen worden in de woonplaats van het bedrijfshoofd of zijn gevolmachtigde. Ze kunnen ook opgenomen worden op de gemeentelijke administratie na oproeping van de personen die vermeld staan op de adressenlijsten die het NIS opstuurde. De gemeenten kunnen kiezen tussen twee methodes om de gegevens op te nemen : ofwel kiezen ze de traditionele "papieren" vragenlijsten, ofwel gebruiken ze het elektronische formulier.